

Українська Родина

(THE UKRAINIAN FAMILY)

Популярний літературно-
історичний журнал

Виходить що місяця
Редактує й видає

Олександер Луговий
(Ол. В. Овруцький-Швабе)

A Journal of Popular
Literature and History

Edited and published
monthly by

Alexander Luhowy
(Al. W. Ovrutsky-Shwabe)

Тимчасова адреса редакції, 10355 - 96 St., Edmonton, Alta.

Поодиноке число ..... 30c   Single copy 30c
Річна передплата ..... \$3.00   Yearly subscription \$3.00

РІК III. ЧИСЛО 18-19.

VOL. III. No. 18-19.

ЧЕРВЕНЬ-ЛІПЕНЬ, 1949.

JUNE-JULY, 1949.

— З МІСТ —

До відома шан. передплатників і читачів	Оклад.
Проводирі козацтва до Нац. Революції 1648 р.	стор. 1
Чічка — Н. М. Уманець	стор. 7
В кігтях двоголового орла — Ол. Луговий	стор. 8
Історія Української Православної Церкви	стор. 31
Літопис подій з Української Історії	стор. 38
Чудернацькі закони	стор. 41
Літопис історичних подій по державах	стор. 42
За передплатами по Канаді	стор. 45
Еретичні думки — Олелько Нечоса	стор. 48
Ліста передплатників і пресовий фонд	Оклад.

Права застережені.

Copyright reserved.

З друкарні

Alberta Printing Co., 10355-96 Street, Edmonton, Alberta

ДО ВІДОМА ШАН. ПЕРЕДПЛАТНИКІВ І ЧИТАЧІВ

З ріжних причин журнал в березні-травні ц. р. не міг виходити. Ті причини — перше, редактор-видавець переїздив на Захід з Торонта, власне під кінець березня. Друга і головна причина — у квітні й травні доля судила перевести надзвичайно болючі моральні удари, депресію духову і одночасно значні, як на обставини редактора-видавця, страти матеріальні. Від тих всіх переживань довелося на пів-посивіти за час кількох тижнів. Забрало трохи часу, поки відзискалося відносну духову й фізичну рівновагу. За задержку щиро просимо вибачити. Передплата кожному буде почислена на три місяці пізніше, як було досі на наліпках.

Шановних читачів і передплатників, що справді зацікавлені у дальшому виходу в світ журналу, просимо о піддержку, головно тепер, коли існування журналу за для браку засобів на покриття коштів друку загрожене, чи то приєднанням передплатників, чи розпродажем чисел, що вже вийшли. Боржників прохаємо вирівняти довг.

Просимо звернути увагу на нову тимчасову адресу на першій сторінці окладинки.

В — во.

SUBSCRIPTIONS

(including first year completes)

Mrs. T. Diakowsky, Grimsby, Ont.	\$5.00
Very Rev. G. Metiuk, Winnipeg, Man.	3.00
Dm. Sawchynsky, Malton, Ont.	3.00
M. Mizynchuk, Mimico, Ont.	2.00
P. Krath, Conington, Ont.	3.50
W. Kowalchuk, Delhi, Ont.	3.00
Alex. Luchka, Montreal, Que.	3.00
Paul Wypruk, Montreal, Que.	3.00
Michael Artymko, Milliken, Ont.	3.00
Joseph Choma, Fort William, Ont.	6.00
Ass'n. "Prosvita," West Fort William, Ont.	6.00
Nicholas Slusar, West Fort William, Ont.	6.00
"Prosvita," Fort William, Ont.	6.00
S. Pulak, Fort William, Ont.	6.00
C. Chechowy, Fort William, Ont.	6.00
M. Mandziuk, Fort William, Ont.	6.00
M. Wenger, Fort William, Ont.	6.00
Dm. Kurijchuk, Fort William, Ont.	10.00
Dm. Sapliwy, West Fort William, Ont.	3.00
W. Popadych, West Fort William, Ont.	3.00
W. Maybroda, West Fort William, Ont.	3.00
W. Nagulak, West Fort William, Ont.	3.00
P. Krach, West Fort William, Ont.	3.00
M. Sochan, West Fort William, Ont.	1.00
I. Gel'mich, West Fort William, Ont.	1.50
W. Shimko, West Fort William, Ont.	4.00

УКРАЇНСЬКА РОДИНА

РІК III. ЧИСЛО 18-19

ЧЕРВЕНЬ-ЛІПЕНЬ, 1949.

ол. луговий

Проводирі Козацтва до Національної Революції 1648 року

(продовження)

В осені 1594 року 12 тисяч козацтва під проводом Григора Лободи і Северина Наливайка погромило Молдавського господаря Арону й здобуло Яси. Старшина козацький Демидович відобрав від Арони присягу на вірність цісареві Рудольфу II. Слідуючого року, вже в спілці з Ароном, козаки нищать турецькі міста. Польський гетьман Ян Замойський скинув Арону з господаря, а настановив Єремію Мотилу. Козацтво видійшло в Брацлавщину, опісля напало на Мадярщину, звідки видійшло на Волинь і Білорусь. Скрізь громило прихильну унії щляхту. Відділи Лободи стали на зимівлю у Овруччині, а Наливайко захопив Могилів на Дніпрі. Ладу межі обома козацькими частинами не було. За Лободою були городові козаки, за Наливайком — низовики й чернь.

На весні 1596 року гетьман Станіслав Жулковський виступив проти козаків. Польські передові відділи, під проводом князя Кирика Ружинського, козаки погромили. 12-го квітня Наливайко обєднався з кошовим Низовців Матвієм Шаулою. Але в боях коло Трипілля і Гострокаменя — Шаула втратив руку, тож Наливайка обрано отаманом. Поляки відступили до Білої Церкви, козацтво за Дніпро.

В Переяславі Наливайка скинено з отаманства, а обрано Лободу. Полковник Підвісоцький між тим перешкоджує переправі поляків через Дніпро. Полякам помагають київські міщене. З вибором Лободи агенти Жулковського в козацькому таборі підбурюють чернь і низовиків. Повстало замішання, Наливайковці Лободу вбили, однак отаманом обрано Полковника Кремпського. Під Лубнами, в Солониці почалася двотижнева облога поляками козацького табору, 16-30 травня. Підвісоцький нищить польські

відділи, що йшли у поміч Жулкевському. Однак двотижнева безпереривна канонада довела до капітуляції козацтва. Наливайка й Шаулу видано полякам. Гетьман хоча й обіцяв дарувати життя обложеним — наказав вирізати всіх до ноги, не виключаючи жінок і дітей. Полковник Кремпський не піддався, а з півтора тисячами пробився на Запоріжжя.

Після Солониці в козаччині повстає розлом. Статочні козаки організуються окремо під проводом Христофора Нечковського. Низовики на Запорожі — під проводом кошових — Кремпського та Гната Василевича. У січні 1597 року все козацтво соймовою ухвалою поставлено по за правом. 1597-99 роки низовцями командують Тихон Байбуза та Федор Пороус.

Початок 17 століття, 1600-602, козацтво під проводом Самійла Кишки встрянуло у війну молдавського і волоського господарів, та здобувають волоський престіл при хильникові Польщі, Семенові Могилі. За те з козацтва знято засуд, бо Польща надто козацької помочи потребувала у війні за шведський престіл. Чотири козацькі полки опинилися в Ливонії (теп. Латвії). В бою під Феліном згинув кошовий Самійло Кишка. Отаманом обрано Гаврила Крутневича, а по ньому Івана Куцковича та Івана Косого. Щорічно відбуваються походи на Туреччину. 1604 року 12 тисяч козаків взяло участь в поході здогадного сина Грозного, Дмитра Івановича на Московщину.

В 1606 році офіційно визнано польською владою чотири козацькі полки по 500 душ в кожному. На ділі козацтва було в десять разів більше. Отамани — Григор Іванович, Григор Ізапович, Олевченко, Зборовський, міняються щорічно. Здобуто козацтвом Варну і Перекоп, але в повстанні Зебридовського проти Польщі козацтво не брало участі, хоча переговори про поміч і велися. 1609 р. козаки в команді отамана Каленика Андрієвича зруйнували Ізмаїл, Кілію і Білород. Новий отаман Григорій Тискиневич, відомий зосібна тим, що перестеріг уніятського митрополита Потія, у Київ не приїздити, бо накаже його втопити в Дніпрі. Свідчить та пересторога про зрост і силу козацтва. В роках 1609-1611 в поході польського короля на Москву брало участь до 70 тисяч козаків. Одночасно відбувалися походи на Туреччину. В Москві одного з козацьких отама-

нів, Баловня, навіть повішено. З полковників — під 1610 р. згадується Андрій Стороженко (предок українського письменника Олексія Стороженка).

Тискиневича, 1614 р. заступив перший козацький велит, людина, що здобула признання і вповні заслужену славу у світі — навіть від ворогів. Ця людина — Петро Конашевич-Сагайдачний. Під його проводом відбуваються що року походи на Крим, Синоп і Царгород та Трапезунд, морські бої з такими знавцями діла, як Насух-башою і Цікалібашою (цей останній генузець, християнин), адміралами турецької флоти. 1614 року відбулася так звана Житомирська Комісія, (гетьман Сагайдачний, гетьмани Жулкевський і Каліновський та князі Ян Острожський і Ян Заславський), на якій установлено 10 тисяч золотих платні для козаків і 700 звоїв сукна. (Платня не була виплачена).

Завдяки козацьким нападам Туреччина загрозила Польщі війною. Все польське військо складалося тоді з півтисячі душ, бо не було чим його оплачувати. 1616 року Сагайдачного змушеного зрезигнувати, однак він і надалі залишився духовим проводирем і організатором козацтва. Він вписується самий зо всім козацтвом у члени Богоявленського брацтва в Києві, починає переписку з патріархом Єрусалимським Теофаном в справі відновлення української православної єпархії, тощо. Але кошовим на Запоріжжі стають Дмитро Барабаш і Яков Неродич-Бородавка (1617-1620 роки). 1618 року Сагайдачний на чолі 20 тисяч козаків здобув Чернігівщину і Путівль та Смоленськ.

1619 року, 17-го жовтня, Роставицькою угодою реєстр козацький зменшено до 3 тисяч, хоча під час угоди стояло 10 тисяч готового до бою козацтва. Заборонено походи на Туреччину. Тої угоди не виконано.

В поході на Перекоп, 1620 року, козаки скинули Сагайдачного, а обрали вдруге Неродича-Бородавку. Тимчасом, після бою під Цецорою, в Молдавії, султан Осман вирушив на Польщу. Козацтва зразу побільшено до 20 тисяч зо 100 тисячами золотих платні в рік. Козаки пустошать околиці Царгороду, а Сагайдачний з 3 тисячами козацтва охороняє патріярха Теофана в його подорожі, то доводить до відновлення православної єпархії. Слідуючого року на соймі в Варшаві, Сагайдачний і нововисвячений єпископ князь Булига-Курцевич домагаються визнання православної єпар-

хії і охоронних грамот для висвяченіх патріархом владик. Обіцяно домагання виконати — і слова не додержано. Однак Сагайдачний зі своїм полком і полком М. Дорошенка йде походом під Хотин. Припадково зберіглися у чужих джерелах вістки про склад полків — учасників боїв коло Хотина:

Полк Сагайдачного — 3 тисячі, полк Мих. Дорошенка — 5 тисяч, Івана Зискаря — 2320, Богдана Куроші — 1600, Тимоша Хведоровича — 1400, І. Писарка — 2500, Федора Білобородька — 3200, Данила Дорікала — 3000, Адама Підгурського — 3700, Сидора Семеновича — 3500, Василя Луцькевича — 4100, Якова Гордієнка — 2700, Северина Цецюри — 3200, Івана Гордія — 2000, — всього 14 полків. В поході Сагайдачного поранено в руку. Під Хотином Бородавку скинено й розстріляно, а гетьманом обрано Сагайдачного. 1621, 8-го жовтня, по кількatiжневій облозі сторони помирилися. Польща забула свої обіцянки. Огірченний Сагайдачний вмер 10-го квітня, 1622 року від рани; козацький реєстр обмежено — до 4 тисяч. Нового проводиря, Оліфера Голуба змушено зі становища кошового зрезігнувати. Його наступник, Мих. Дорошенко, 1623 року перевів демобілізацію козацтва, згідно з домаганнями Польщі, (властиво — відпровадив всіх позбавлених козацьких прав на Запоріжжя). 1624 року Дорошенко вислав домагання заспокоїти потреби православної церкви, однаке безуспішно. Козаки між тим переводять по два й три походи на Крим і Туреччину щорічно. Того ж року, 24-го грудня, козацтво вперше договорилося з Кримом, як держава з державою. На Запоріжжі перебуває Олександер Яхія, син Магомета III. В переговорях з татарами був учасником митрополит Йов Борецький.

Дальші отамани, Грицько Савич-Чорний, Каленік Андriєвич, особливостями не визначалися. 1625 року відбуто звичайні походи на південне побережжя Чорного моря з кошовими Пирським і Жмайллом. Одночасно — гетьман Конецьпольський літом перевів похід в Україну. По довгих боях 5-го листопада 1625 р. дійшло до Куруківської угоди, якою козацький реєстр підвищено до 6 тисяч, а позбавлених козацьких прав під проводом Івана Петражицького-Кулаги вислано на Запоріжжя. Михайла Дорошенка визнано старшим всіх козацьких сил.

Погром татар під Білою Церквою й віднова союзу з ханом Шагин-Гераєм закінчилася зрадою того ж Шагин-Герая і смертю в бою під Бахчисараєм козацьких проводирів М. Дорошенка і Оліфера Голуба, весною 1628 року. Старшим козацтва поляки визнали Грицька Чорного. 40 тисяч позбавлених козацьких прав під проводом Івана Сулимі знайшли пристановище на Запоріжжі, та починають переговори з Бетлем Габором, воєводою Семигородським. Слідуючого року 23 тисячі козацтва погромлено татарами під Перекопом. Козаки обирають старшим Левка Івановича. З закінченням польсько-шведської війни в Україні розташувалося польське військо. Почалася заїла ворожнеча реєстровиків з запорожцями. На весні 1630 року запорожці вхопили Григорія Чорного й скарали смертю за вислугу Польщі і схильність до унії. Козацький отаман Тарас Федорович Трясило підняв велике повстання, 1 червня, 1630, відоме й оспіване в “Тарасовій Ночі,” на ріці Альті під Переяславом. 8-го червня переведено угоду, по якій козацтво амністовано, а реєстр підвищено до 8 тисяч. Однаке Трясило мусів презігнувати на жадання поляків. Замість него обрано Тиміша Орендаренка. У здушенні повстання особливо визначався жорстокістю шляхтич Самійло Лаш, приміром — на Великдень він вирізав все населення міста Лисянки, включно з немовлятами. 1631 рік позначився посольством до козаків шведського короля-войовника, Густава-Адольфа. Посольство попало до реєстровиків, а ті видали послів полякам. 1632 року стався поділ єпархій між православних і уніятів. Для кращих успіхів Петражицький-Кулага з козацтвом посунув на Волинь. На Запоріжжі чергуються вже згадані Орендаренко, Петражицький-Кулага, та Андрій Діденко. 1633 року козаки брали участь у польсько-московській війні, але одночасно перевели походи на Крим і Туреччину.

1635 року кошовим став Іван Сулима, а польський сойм ухвалив козачину ліквидувати. Однаке козацтво воює зі шведами над Балтиком, нарівні з польськими військами. Сулима з запорожцями захопив і зруйнував Кодак, польську фортецю над Дніпровими порогами. Конецьпольський вирушив проти Запорожжя. Реєстрові старшини Сулиму з п'ятьма товаришами схопили й видали полякам. Всіх їх у Варшаві закатовано. Кошовим на місце Сулими стає

Павло Бут, або Павлюк, та Василь Томиленко. 1637 року 7000 реєстровців заприсяжено Польщі. Вибух бунту Черкаського і Чигиринського полків, здушений відай самими реєстровцями. Від того часу заіснувало постійно 7 козацьких полків по одній тисячі душ в кожному, — Переяславський, Миргородський, Білоцерковський, Канівський, Черкаський, Корсунський і Чигиринський, (другого року і Київський, що утворився без дозволу польських влад). Того ж року, літом, Павло Бут захопив артилерію в Корсуні. Замість Томиленка козаки обрали старшим Саву Кононовича, реєстрового полковника. В наслідку вибору вибухло повстання полків Карпа Скидана і Семена Биховця. Кононовича і його писаря Онушкевича козацтво покарало на смерть. Павло Бут розумів, що самі запорожці проти поляків і реєстрових козаків не встоять, тому повів переговори з Донським козацтвом про поміч. Поляки між тим виrushили на Черкащину. 19-го грудня, 1637 в козацькому таборі під Кумейками, вже кілька днів обложеному полякам — вибух порох. До 5 тисяч козацтва згинуло. Полковники Кизима, Дм. Гуня прориваються під Старицю а Павлюк під Боровицю. Під Боровицею козаки скапиталювали а старшину видали полякам. Полковників Скидана, Павлюка, Томиленка, Путівльця, і Соломку поляки вивезли до Варшави й покарали смертю. Полковники Сикирявий і Філоненко, що йшли з допомогою — пробилися на Запоріжжя. Інший довголітній полковник, Яків Іскра Остряніця відступив під Лубни і після погрому під Солоницею — з 900 душ недобитків перейшов у Слобідщину.

Угодою під Кумейками козацтво обкроєно. Відобрано право вибору полковників, але вперше — не жадано видачи ще живих проводирів. Старшим призначено Ілляша Караймовича, з жидів, на раді над Масловим ставом. Полковникам призначено шляхтичів-католиків — Переяславським-Станіслава Секержинського, Миргородським — невідомо, Черкаським — Яна Гіжицького, Корсунським — Кирила Гижка, Білоцерковським — Станіслава Ралецького, Чигиринським — Яна Закшевського та ще одним Альбрехта Арцішевського. Полковників Романа Пешту, Івана Боярина, Н. Бурлая, Донця, Полоза і Романа Половця усунено. Того ж року Ілля Карайм і Станісл. Коморовський з поляками і реєстровими відбув похід на Запоріжжя. На Запоріжжі реє-

стровики вперше відпали від поляків, тож Караїм скоріше відступив в Україну.

1643 рік приніс козацтву деякі полекши. Тоді позміньювано особливо жорстоких полковників поляків — людьми більш поміркованими. Часи, збройної боротьби проминули, натомість козацтво проходило привернення старих прав, або йшло на службу в інші держави, як Франція чи Еспанія. 1646 року у Варшаву до короля їздили Іван Барабаш, Ілля Караїм, Богдан Хмельницький, а від низовиків полковник Максим Нестеренко. Король порадив козацтву боронити своїх прав не проханням, а зброєю.

Н. М. Уманець.

ЧІЧКА

Пішов дощик, — сполокалась
Тепла нічка,
А на ранок серед степу
Зійшла чічка.
Ой з півдня вітер віє,
Повіває,
Сонце гріє, дощик чічку
Поливає.
Росла чічка і корінням
В землю впялась
Та з натугою до сонця
Напиналась.
Росла чічка, степовая
Та й розцвіла.
Так неначе на ню сіла
З сонця піна.
Та зірвався лютий вітер
Із півночі,
Побив чічку, поморозив
Серед ночі...
Лежить чічка і до землі
Вся припала,
Цвіт обсипався, з морозу
Вона зівяла...
Ой глянь сонце, у віконце
В темну нічку
Розбий мряку, жени вітер
Рятуй чічку.

ОЛ. ЛУГОВИЙ

В КІГТЯХ ДВОГОЛОВОГО ОРЛА

ПОВІСТЬ З ЧАСІВ ПЕРШОЇ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ
У двох частинах

(Перший том трильогії “Огнем і Кровю”)
(Продовження)

XXI.

З Рівного, по справці в штабі фронту, полковник Скубенк службовим поїздом поїхав на Здолбунів-Дубно. Штаб восьмої армії затримався у Дубні. Володченко і Паволоцький тим самим поїздом — на Ковель, — там стримався штаб третьої армії, у якої склад входила 16-та кінна дивізія.

Оперативний штаб восьмої армії ще маневрував по залізній дорозі Львів-Броди, на ворожій території, бо й фронт, чи те, що з нього залишилося, тягнувся від Ярослава на Мостиска й Самбір, від Бродів за півтораста верств. Обережність всеж вимагала ширший штабовий апарат з чисельними відділами і підвідділами відпровадити у глибше запілля, навіть у Брусілова. Третя армія могла стриматися у Володимирі-Волинськім, або й Сокалі, 60 - 100 верств біжче фронту. Надміру обережний генерал Леш,¹²⁾ щойно принявши командування, загнався зразу на близько дві сотки верств від фронту. Тим забезпечив своєму штабові залізницю на схід, на всякий непередвиджений випадок, а Володимир-Волинський з залізницею поздовж фронту — південь-північ, — такої забезпеки дати не міг. У третьій армії кожний штаб корпусу дав за те, щоб бодай сотня верств ділила штаб від бойової лінії.

Стоверстний простір Рівне-Ковель Володченко і Паволоцький проспали у спорожнілому переділі. Чим більше фронту подорожних взагалі ставало менше. Штаб третьої армії стояв у вагонах, віддалік від стаційних будівель. Цивільних на стації не попадалося, самі похмурі військовики, та заклопотані залізничники. Не бракувало жандармерії: така висока установа, як штаб армії не спускалася на військову охорону. Вагон командарма охоронявся вартовими, жандармами і військовими, при кожних дверях. Незнаних старшин допускалося у штабові вагони за перепустками комandanта стації.

Дивувалися подорожні надмірні охороні, але, закон законом... Промивши зі сну очі оба подалися за перепустками. Командант стації, полковник, перевірив документи обох, виставив перепустки. На запит Володченка, до чого аж така обережність, таємничо пояснив:

— У Ковлі повно шпіонів, ваше превосходительство. Щойно вчера викрили перебраного в старшинський наш однострій ворожого розвідчика, сотника австрійського генерального штабу.¹³⁾ Арештувала його полева жандармерія на виході з штабового поїзду зовсім несподівано.

— Як же впевнилися, що то шпигун?

— Зразу думали, що дезертир. Не міг виказатися службовим приділом. Далі знайшли занадто багато новеньких десятирублівок, випущених в Німеччині. Пізнають їх лише експерти по числу зірок... А як взялися, то й посвідку знайшли десь в убранні. Докладно я цієї справи не знаю.

— Ось як! Мусить знати російську мову...

— Зрозуміло! Це русин з Галичини...

Володченко пішов до штабу армії. Паволоцький залишився з річами на стації. Вернув генерал несподівано швидко — видно в штабі працю наладжено зовсім не по російськи.

— Багато новин, підполковнику, — заговорив підходячи. — Матимемо нового корпусного команданта, моого бувшого дивізійного, світи його величности¹⁴⁾ генерал-хорунжого Гіленшмідта.

— Як, знов Гіленшмідт? Скільки ж тих Гіленшмідтів генералами? — перепитав Паволоцький.

— Три, бо сему кінну приняв також Гіленшмідт, брат нашого. Оба вони оттакі собі веселі німчики, спеціялісти в танцях. Бідний буде наш корпус з таким начальством! Я все таки мушу на нього заждати. Ніяково якось випереджувати... Ваш маршрут на Сокаль-Белз, коли вони ще в наших руках, розуміється. Четвертий кінний корпус прикриває відступ нашої піхоти здовж залізниці, там його десь знайдете. Але вся армія в безнастannому відвороті, і в штабі не знають, де саме проходить лінія фронту. Звязок втрачено щі від вчера. Боюся, чи вдасться вам свій полк так скоро знайти!...

Паволоцький також міг зостатися при штабі армії до вияснення ситуації на фронті і налагодження звязку з корпусами. Володченко не здогадався йому порекоммендувати заждати, а прохати самому дозволу начальника дивізії не схотів. Заспокоїв генерала словами:

— Полк не голка, ваше превосходительство, якось знайду. Та й не першина мені! Чи можу знати, де стояв штаб корпусу перед зірванням звязку?

— Десь в Угнові, або Белзі, по відомостям генкварта¹⁵⁾ штабу.

— А поїзди йдуть ще в Галичині?

— Вчора доходили до Любачова. Це десь за Равою Руською.

— Я знаю де. Минувшої осені бував у тих околицях!

— То й добре! Ідьте, отже, з Богом! — сказав генерал на прощання. — Я приїду на днях з корпусним.

— Розпоряджень дивізії ніяких не передаєте? — спитав ще Паволоцький.

— Ні, там же є хтось тимчасовим командантом.

Забравши свій багаж генерал подався до поїзду штабу армії. Дивився Паволоцький на його кремезну, невисоку постать і не находив у ній нічого воєнного. Простий цивіль, убраний в генеральську форму. Не зла, здавалося, людина, ну й свій брат, хахол, коли вже не українець, пороху одначе не винайшов... Дипломат не поганий, певно на добром рахунку у вищого начальства. З нижчими не дуже товариський... Правда, цей же “свити його величності” Гіленшмідт йому близчий, та й протекція нє аби яка! Задалеко хахол заглядає, чи дійде тільки.¹⁶⁾

Зістався Паволоцький на ковельських стаційних піронах. Розглядався по порожньому пероні надумуючися, спрамувався по хвилі на стацію за справками. В дверях зустрінув поручника жандармерії з охорони штабу, вбраного нарядно, при ордерах і в білих рукавичках. Хотів його виминути. Поручник затримав питанням:

— Вам, властиво, куда, пане підполковнику?

— Відомо, на фронт! Шукаю, дебто справки навести, коли поїзд піде на Володимир-Волинський.

— Документ ваш, позвольте поглянути, — чимно наставив руку поручник. Паволоцький виняв папери з груд-

ної кишені френча. Жандарм пробіг їх очима й сказав віддаючи:

— Тут десь недалеко стоїть поїзд. Найдалі за годину відійде на Володимир. Запитайтесь у залізничників, вони знають...

— Поїзд не стає перед стацією, хіба?

— На жаль ні, — поручник потвердив. — Доведеться вам потрудитися його відшукати. Штаб, бачите, розпорядився, щоб поїзди ставали одалік стаційних будинків. Не виключені налети ворожих аероплянів, а у нас ні 'одної зенітки¹⁷⁾ нема.

Знов за "куку в руку" залізничник повів Паволоцького мало не за версту від стації. На запасному торі близько семафору стояв довжезний, на п'ятьдесят вагонів ешalon, з одним вагоном третьої кляси. Здивувався Паволоцький побачивши поїзд. Кільканадцять відкритих вагонів площа-док заповнено новенькими, аж вилискуючими похідними кухнями на два казани, що їх з початку війни так бракувало. Блищали свіжими красками нові чотирохкінні військові вози, амуніційні двоколки. Криті вагони наповнені цукром, печеним хлібом, мясними консервами... Задумався — щож це? Адже фронт відкочується, невідомо де стане. Чиж вдасться це майно передати військовим частинам, чи бодай знищити? Може попаде воно в руки ворога з вагонами разом? Кращеб заждати, поки фронт устаткується, — пекучої потреби у цьому майні чайже нема? Не розумів — чи це злочинна рутина: доставити майно туда, де адресоване, а хто його споживе — різниці не робить, — чи може свідома поміч ворогови. Загадка, та й годі! Не втерпів, щоб залізничників не розпитати:

— Куди то ви це добро відпроважаєте?

— По "путьовці"¹⁸⁾ в Ярослав, в інтендантуру третьої армії, — байдужно відповів переписуючий нумера вагонів залізничник.

Паволоцький вирячив очі:

— Як то так? Штаб армії в Ковлі, а інтендантура по вашому малаб бути в Ярославі? Чи ви не з пяну говорите? Інтендатура вже десь в Сарнах, або ще далі.

— Не наш розпарядок! Начальство дало наказ — ми й виконуємо! Наше діло маленьке...

— Хтож то те ваше начальство, що такі нерозумні розпорядки дає? Хіба ви не знаєте, що в Ярославі можливо вже німці?

— Колежський ассесор¹⁹⁾ Бжозовські, начальник руху ковельського вузла, пане полковнику! — пояснював залізничник зовсім вже не байдужо, — так, начеб ѹому в голові почало прояснюватися, що справа з цим ешалоном якась нечиста. — Сказав, раз майно призначено в Ярослав, в Ярослав і відпровадити... А наказ наказом! Мені і самому ця справа підозріла. Ешалон стоїть тут вже два тижні і якось його не відпроважали, а тут на! Причепили два вагони печеної хліба і в Ярослав! Так стоїть у накладній з Києва; тягар висланий звідти ще у квітню...

— Мудрий той ваш пан Бжозовські! У квітні фронт стояв далеко за Ярославом. Коли досі не відпровадив, то вже й не відпровадить. Ви краще ці вагони відчепіть, нехай вони і далі стоять — порадив залізничникам. Вони відмовилися.

— Чиж ви не розуміете, що майно попаде ворогови? — вже сердився Паволоцький.

— Чомууб не розуміли? Тільки, не наша в тому голова, не нам і розпорядок свого начальства міняти. Знаєте, пане полковнику, помовку: завинив коваль, а шевця повісили. Таке і у нас... Завинить начальник стації, а вкарають стрілочника...

Паволоцький пустився йти до штабу, щоб ешалон затримати.

— Куди ж ви, пане полковнику? За кільканадцять мінút поїзд відійде. Сідайте, коли думаете їхати! — попереджував старий, що його привів. Паволоцький завернув.

— Затримати поїзд не можете? — спитав.

— Радіб, так не маємо права! — беззапеляційно заявив переписувач вагонів.

— Ну, лиxo з вами! — закляв. — В дорозі я якось цьому зараджу. Ще одно скажіть: Багато таких ешалонів ви відпровадили цими днями?

— Десятки! — в один голос заявили оба простодушно.

Висновок, що цей пан начальник руху свідомий шкідник, прихильник Австро-Угорщини, виникав сам собою. Однак довести ѹому злочин справді не легко; мало хіба твориться таких свідомих “похібок” у прифронтовому

хаосі? Така риба викрут знайде, знайде на кого і вину зіпхнути. Паволоцький рішив штабу не клопотати, а переговорити в дорозі з начальниками стації і їх переконати, щоб ешалон з інтенданцьким майном затримували, або й завертали назад у запілля, бо наказувати не мав права. Знав з практики, що корпусні і дивізійні інтенданцькі склади призбирують для своїх частин запаси живности на тиждень, або й два, фронт отже не голодуватиме. З такими думками ввійшов у вагон. Пойзд справді рушив слідом. Пару разів рванув, наче дикий неуїзджений кінь, так, що багаж з полицею попадав старшинам на голови.

У вагоні без переділів застав Паволоцький з пів сотні нижчих рангою старшин. Зразу кинулися у вічі своїми мальовничими уборами трьох хорунжих осетинського і інгушського кінних полків. Їх збірна дивізія перебувала на проти турецькому фронті, й перекинута очевидно на південнозахідний вже після горлицького прориву. З решти, з півдесятка капітанів, штабскапітанів, з десяток поручників — збившися в один кут вагону жваво обговорювали можливості війни, сипали наріканнями на надужиття й німецьке засилля, — тема та сама, що й чув Паволоцький в дорозі до Рівна, — ті самі й факти з незначними відмінами у детаялях. Десятків зо три прaporщиків — непосидючих молодих хлопчаків, — видно недавно іменованіх, по закінченні скороченого курсу в піхотних юнацьких школах, не аби як галасували, сперечалися, виспіували, начеб не на фронт їхали старшини, а учні у шкільну екскурсію. Один вигравав на цитрі. Пізнавалося легко, хто їхав на фронт вперше, а хто побував вже в бойових тарапатах.

Хлопці швиденько звільнili Паволоцькому місце й на якийсь час посмирніли. Не визбулися ще строгої шкільної дисципліни, салютовання кожному, хто мав на погонах одною зіркою більше, і ставання у "фронт" кожному старшині з двома просвітами на погоні. Попрохав хлопчаків його приявністю не вязатися, Паволоцький сів задуманий на звільнене коло вікна місце. Не сходив йому з думок Володченко, видно радий випадкови пару зайвих днів провести у глибшому запіллі в час, коли дивізія може аж надто потребувала команданта. Не сходив і Бжозовські з залізничниками. Мимовільно, слухаючи гри, почув Паволоцький, знайомі з діточих літ мотиви: прaporщик майстерно грав давну думу про неволю запорожців на турецьких галерах.

Зацікавлений, уважніше приглянувся музиці. Скромний чорнявий хлопчина, без знаку заросту під носом, з буйною чуприною, неслухняною до вимог дисципліни ні до старань гребінців надати їй більш цивілізований, прилизаний вигляд, з мрійними карими очима на дівочому обличчі.

На просвіті прaporщицьких погонів, над зіркою мав два схрещені металеві скоростріли. Грав захоплено, тонкі пальці ледви вловимо бігали по струнах цитри. І в музику вперше увірвалися десь здалеку приглушенні гуркоти. Прaporщики поприпалали до вікон розглядаючися за хмарами. Паволоцький підійшов до похиленого над своїм інструментом музики й по українськи спитався:

— З якої губернії, прaporщик?

Цей, вчувши український запит, здивований підвів голову. Не сподівався, видно, почути українську мову від штабового старшини. Відповів по хвилі:

— Катеринославської, пане полковнику, Олександрівського повіту.

— З самого Запоріжжа! Певно і назвище запорізьке?

— Ще й як запорізьке: Отаманенко! — і швидко похопився: — Прaporщик Юрій Отаманенко! — поправив вставучи. — А ваше, смію спитати, пане полковнику?

— Моє, — всміхаючися, відрекомендувався, — не запорізьке. Скоріше реєстрово-козацьке, чи дружинно-боярське — і Паволоцький назвав себе.

— Але наше, українське! — втішився прaporщик. — Чудово звучить: полковник Паволоцький! Адже Паволоцький полк істнував за Богдана Хмельницького.

— Ще й такий славний полковник-герой, як Іван Бонун тим полком командував, — докінчив Паволоцький весело. Відчув до хлопчака все зростаючу симпатію. Той радів ще більше.

— От, не сподівався, що здіблюся з українцем-полковником! Таких, як ви, пане полковнику, певно є більше?

— Немало хахлів і малоросів є серед вищої старшини, в кінноті і артилерії. Адже всі кінні полки — давні козацькі.²⁰⁾ Але українців — на пальцях можна почислити. Ви, властиво, куди ж ідете, пане-товаришу?

— У розпорядження 48-ої пішої дивізії. Я пройшов курс кулеметної старшинської школи. Іду на фронт вперше....

— Зле! Свою дивізію хто знає, чи знайдете.^{20а)} Фронт у відвороті, звязку між частинами нема. Тримайтесь краще мене.

— А ви ж, пане полковнику, також на фронт?

— Егеж... І знаю бодай приблизно де шукати свою дивізію. Отже, у всякому випадку перебудете якийсь час, поки звязок наладиться, з кіннотою. Пізніше може вдасться вас перевести у полк. В кінних частинах скоро стрільці-спеціялісти потрібні не менше, як в піхоті, за те служба все таки лекша....

— Я в кінноту? Так це ж моя мрія! — захоплено скрикнув Отаманенко. — Я зріс, здається, на коні!

— Значить, нема більше що говорити! — вирішив Паволоцький.

Розмова велася потиху. Викрик Отаманенка почули всі в вагоні. Недружелюбно зміряли його очима, переводили здивований зір на підполковника. Що зачовплюся у їх душах, не знати; погляди виявляли ворожість, однак.... Паволоцький був старший рангою, кіннотчик, до того ѿрдер Юрія будив старшинський респект. Купками переговорювалися потиху, може ѿ посуджували, але так, щоб нові знайомі не чули.

Вечоріло ѿ повітря ставало свіжішим. З кожною проминеною стацією на південний захід гуркоти долітали все ясніше. Прaporщики порозуміли, що то озивається фронт, і притихли. Отаманенко з Паволоцьким мовчкі оглядали в вікно околиці. Зеленіючі лани збіжжа попри залізницю перетиналися невеликими лісами. Білі хати, блищають бані церков по придорожних сёлах. Хвиля і все минало. Знов тяглися поля, озимина вже колосилася, вигнавши вверх мало не в людський згіст.

— Добрі збіжжа ростуть, пане полковнику! — замітив по довшій мовчанці Отаманенко.

— Не знати тільки, хто його збиратиме! — зітхнув Паволоцький.

— Думаєте, фронт докотиться аж сюда?

— Як що на Бузі не стримається, то хто знає, як далеко він закотиться! Господи, Боже — заговорив помовчавши. — Скільки то людського дорібку змарнувалося війною! А скільки ще знищиться? Боляче стає! Відступали вороги-німці — нищили. Тепер відходимо ми — також

нищитимемо. І там, за кордоном і тут руйнуватиметься українська земля, українське населення... Ось, підїздимо до Володимира. Це ж споконвічне наше місто. Ще в ньому вціліли будови Володимиром Великим початі. Це столиця Романа, Данила й Василька! Тут билися з поляками й мадярами Ярослав, Всеволод, Мономах, Мстислав, Андрій і Ростислав Мономаховичі. Билися з тими ж самими ворогами, з ким ми тепер бємося. Я ворог війни, але починає злість охоплювати, коли подумаю, що оце знов наші землі топтатиме ворожа, чужа нога. Правда, бємося не за свої інтереси. Щож, наші попередники нас до того довели. Щойно у майбутньому можемо думати про свое визволення, а покищо битися не в ім'я Росії, а боронити власний народ від повної руїни. Держава чужа нам, та земля, населення, наше, рідне нам і дороге. Боронити його від страхіть окупації — це наш святий обовязок. Мусимо битися не задля страху, а по совісти. І тут, і в Галичині. Це ж наша свята земля, наша Україна, до якої держави вона б не належала. Німеччина чи Росія, чи інша яка Мадярщина своїх земель війною не зруйнують. Накидаються на наші, з метою їх обезлюднити, зруйнувати. І очевидно, опустілі землі кольонізувати своєю народністю. Мало маємо хочаб тихже німців на Волині, на Херсонщині? Чи тільки німців? Поляків, греків, вірмен, москалів — ну, всякої тварі по парі. Ось в ім'я чого, по моєму, мусимо ворога на землі наші не допустити всякою ціною. Досить тієї руїни, що її вже заподіяно.

— Запілля думає інакше, пане полковнику.

— Знаю! Пораженців багато між політиканами і між військовим начальством. Політикані на народній біді собі хліба державного добиваються. А наші політикуючі хахли далі вишитої сорочки, гопака та малоросійського борщу з варениками в українство не заглиблюються. По їхньому — чим гірше народови — тим ліпше, бо маса податливіша буде на їх демагогічні гасла, визнає їх народними рятівниками. Не одинокі вони. Кожна народність політиканів забагато має. Зате не має справжніх оборонців. Політиканів хіба болітиме, коли тисячі сіл буде попалено, коли вигнані силоміць з родинних місць селяни будуть тинятися світами,гинути з голоду й холоду? Чого доброго про само-пожертву в ім'я спільнної батьківщини пічнуть кричати. Та самі на жертві дуже скуненькі.

— Мали б оправдання і самопожертви, коби вони тільки не дішли на марно! Гинути без користі не хотілосяб.

— Певно, кому хотілосяб? Такими питаннями військовим не варто перейматися. Виконуймо те, що обовязок нам наказує. Так спокійніше і доцільніше.

Приїхали до Володимира Волинського. Паволоцький приємно розчарувався розпорядністю стаційного начальства. Всі тори заповнено затриманими ешалонами з Ковля. За Буг висилалися вагони з майном на окремі запотребування корпусів і дивізій. Станиця готувалася приймати ешалони з Рави, якщо заходила потреба евакуації равського залізничного вузла. Нагальної потреби однак ще не було. Російські війська відбивалися за Ярославом, крім того ріка Буг часово ворога затримає. Евакувати майно у всякому разі поспілють.

Ешалон зостався у Володимирі. Сформовано натомісъ летючку з пів десятка вагонів з набоями і клясного, яким прибули старшини з Ковля. Коло Ульвівка переїхали давний кордон, тепер зовсім непомітний, і зараз по тому переїхали новозбудований міст через Буг. До війни залізничного сполучення Володимира Волинського з Сокалем не було. По мості поїзд надто звільнив біг, знак, що міст вже підмінований. В обох його кінцях завважали подорожні військову варту. На скрутках дороги ще з російської території бачили велику баню у південному напрямку, нову сокальську церкву над самим Бугом. Хвилин через десяток спинилися у місті.

Обчисливши швидкість, з якою проїхали простір Коель-Сокаль, Паволоцький обнадіяв співпасажирів, що в Раву приїдуть у досвіта. З думкою про завтрашній день старшини засипляли сидячи, у темряві, бо й світити не було чим. За Кристинополем, як поїзд змінив напрямок на захід, заснув і Паволоцький.

Нарано здивувалися не аби як. Поїзд стояв у Белзі. Виглянувши у вікно, побачили увесь шлях забитий ешалонами і санітарними поїздами. Коло кожного пухкав паротяг під парою. Ешалони відпроваджувано на схід що чверть години, їм на зміну з заходу надходили інші. Впродовж ночі видно сталася якась несподіванка й евакуацію почато повним темпом. Угнівським шляхом надіздили обсзи, артилерійські парки. Все повільно сунулося на схід, поки що

спокійно; частина ставала на відпочинок у стороні від міста, над Ратою. Подобало на відворот, але пляномірний. Вихилившись з вікна Паволоцький спітав переходячого підстаршину залізничного куреня — залізницю обслуговували військові спеціальні частини — що сталося? І почув відповідь, що австро-німецькі війська здобули Ярослав.

Не було причини страхатися; Белз від Ярослава ділить не менше сто верств простору, однак всі старшини поніяковіли. Порадивши між собою, рішили у Белзі ждати розвитку дальших подій. Запитували порад у Паволоцького. Він відповідав: нехай кожний руководиться своїм розумом, — чайже не новики-рекрути, а він радити те чи інше не наважується. Самий поїде аж до кінцевої перед бойовою лінією станиці. Отаманенко трохи вагався, та мрія служити у кінноті перемогла. Визвався товаришити Паволоцькому.

На кожному перестанку поїзд затримувався. Пропускав на схід запізнені довжезні валки. Їхали черепашим ходом: тридцятьверстний простір за шість повних годин. В Раві опинилися вже гень з полудня. Перше, що обом кинлося у віchi — шляхом з заходу, десь зза гори Оковиці, з півдня й півночи безпереривно стяжкою тягнулися у Раву обози, проходили невеликі кольони війська. По залізницях, зо сторони Жовкви, Ярослава і Белзя, з томашівського напрямку, також безпереривно стягалися ешалони. Вся третя російська армія, виглядало, опинилася на цій одноторовій магістралі. За Равою здіймалися дими. Чи то бухали димом паротяги у надмідній натузі стягнути на високорівню верстові свої хвости, чи горіли села у фронтовій лінії — не знав ніхто.

Команда стації обіцяла Паволоцькому відпровадити летючку далі на захід, як лиши звільниться шлях, тим більш, що від фронтових частин надійшло телеграфічне жадання набоїв. Минали години, з заходу не показувався більше ні один ешалон, а летючка з набоями не рухалася. Поїзди з північного заходу і з південного сходу надходили далі. З заходу натомісъ долітали гуркоти артилерійського бою. Вперше почулося ледви вловиме таражкотіння скорострілів. Ще мінут, через десяток на стації піднялася метушня. Слідом переразливо загуділи паротяги, один, по одному витягаючи валки на схід. Пізновалася військова керуюча рука:

Ешалони гостро додержували черги. Забрано вагони, де примістився Паволоцький з Отаманенком. Прапорщик широко розкритими очима приглядався евакуації, певно не розумів, що властиво сталося. Забрали манатки й оба подалися на стацію. По долині на схід побачили одну довгомилеву валку, місцями укутану димами чисельних паротягів. Що сталося — Паволоцький зрозумів, але для певності спітав у проходячого воєнного інженіра, з обширними трьох барвним шнурком однорічників погонами. Цей відповів похапцем прикладивши руку до дашка кашкету:

— Стация спішно евакується, пане полковнику. Щойно одержано повідомлення про прорив німецьких військ до залізниці між Гутою Зеленою і Горинцями²¹).

XXII.

Запахло справжною небезпекою. Любачів від Рави зо тридцять верств. Як далеко від Рави оба названі інженіром села, Паволоцький не знав.

— Ну, а щож нам тепер діяти? — питав його зніяковільний Отаманенко. — Чиж не краще було у Белзі заждати? Ще в полон попадемо!

— То й попадемо! — сказав Паволоцький сміючись. Побачивши острах в очах хлопця, швидко заспокоїв: — Не страйхайтесь, я жартую. Нічого з нами не станеться! Найдемо мою частину.

— Ви певні, пане полковнику? Як же її найдемо, хіба пішо підемо? Може краще забираємося! Раз стацію очистили, німці, значить, близько. Поїдемо з залізничним курінем.

— Видно, що ви вперше на фронті... До річи, як вас по батькови? Мене Володимир Миколаєвич, а вас?

— Юрій, чи Георгій з російська, Андрієвич, — назвав себе Отаманенко.

— Отже, Юрію Андрієвичу, німці близько для тих, що за фронтом звикли триматися. Для нас аж надто щедалеко. Поки німці сюди прийдуть, ми встигнемо перекусити і навіть переночувати. У них святе і незмінне правило! “ін дер нахт — кайнे шляхт” — це собі затямте, а вже вечоріє. Зрештою, колиб німці вже й пів Рави захопили, то ми й тоді ще встигли вибратися.

— Справді? Завидую вам, пане полковнику. Ви такі певні себе.

— Бував уже в бувальцях, не диво, що привик. То тільки перший раз страшнувато, опісля привикнете. Рухаймося далі на стацію, може там кого здираємо. У всійкому разі перекусимо й виспимося. Ранок, кажуть, від вечора мудріший.

На стації зустрінули команданта міста, старого полковника запасу. Цей зрадів доглянувши Паволоцького і без хороводів запитався, чи не став би він вразі потреби командантом збірного куреня. Командантура ще не евакувалася. Старий наказав вартовій сотні всіх переходячих від фронту здорових вояків направляти в командантуру. Сяк так ту збиранину зорганізувавши, міркував полковник на всякий непередвиджений випадок обсадити підступи до міста. Паволоцький впору попався на очі, от і доручив йому керувати збираниною.

Розпорядність старого команданта Паволоцькому подобалася. Інший на його місці давно вже евакував би свою установу, або зліквідував би її на місці. Самий примазався до першого лішого вищого штабу. Цей подбав у першу чергу очистити стацію, дороги, звільнити від зайвих обозів околиці. Про евакуацію командантури й не думав. Правда, ворога поблизу могло і не бути, та міг він звітитися з дооколичних гайків зовсім несподівано, — звязок адже втрачений. Відмовлятися від доручення Паволоцький не думав, однакож відповідав виминаючо:

— Піхотними частинами ще не доводилося мені командувати, пане полковнику. Зате доводилося читати багато критики на акцію кінних начальників, яким доводилося командувати піхотою. Не хотів би, щоб і про мене так писали. До того ж, я іду в свою частину.

— Де ви по ночі свою частину найдете? Пойдете завтра, коли становище наше виясниться. У мене, бачите, на старшин просто посуха. З трьома прапорщиками вже два тижні обходжуся. Як на вузлову стацію і місто — зовсім мало.

Паволоцький погодився.

— Як що аж так, то цю ніч Раву постережу. Пропорщик Отаманенко буде за тимчасового адютанта у мене.

Молодший десятник повів обох до куреня. Вийшло так, що замісць повечеряти й переспатися — останок дня Паволоцький й Отаманенко понад сили працювали. Ядро куреня творила командантська сотня. По вулицях міста

вислано сильні патрулі запобігати можливим бешкетам. Новосформовані сотні розміщено розстрільнями на західній і північно-західній окраїнах міста. Команда примістилася у хаті на виїзді при головному шляху. З заходу по давному сунулися обози без кінця й краю, та від фронту не доходив ні один гук.

Звелівши Отаманенкови перепочити, Паволоцький з одним ординарцем пішов здовж своїх позицій. Заговорював з залігшими у розстрільні вояками, все старшими бородачами ополченських дружин, старався розпізнати їх настрої. Дядьки, лукаво відвівши вбік очі, впевняли, що ворога у місто не впустять, а таки всиплють йому по "перше число." Перехвалки — перехвалками, все ж Паволоцький більше покладав надії на німецьку методичність — не починати акції вночі, чим на своє тимчасове військо.

Шляхом попри залізницю тягнувся зовсім відокремлено якийсь невеликий обоз, по масти коней — білі і сиві — ніжинського гусарського полку. І справді, їхав це обоз другого порядку того полку. Начальник обозу, Паволоцькому незнайомий поручник, літами багато старший віднього, не міг сказати, де полки гусарської бригади обертаються. Від свого полку не мав ніяких вісток вже п'ять днів. Відходить, бо відходять всі обози. Висловив побоювання, що всі дивізія відтяті, або може і в полоні вже. Де штаб корпусу, не знов; чув, що погнав на схід поїздом. Паволоцький зміг тільки йому порадити:

— Виносіться швидче за Раву, бо на рано можете набрати, наче бідний в торбу. Німці прорвалися до залізниці . . .

Обоз втягнувся у місто, а Паволоцький пішов далі у західному напрямі, далеко наперед своїх розстрілень. Смеркало. Надумав вертатися у місто; про це саме прохав його обережний ординарець. Тут його увагу притягнув невеликий, возів на тридцять обоз, стаючий на нічліг над якоюсь річкою збоку дороги. Зацікавлений завернув туди, й зрадів, пізнавши обоз свого полку. Ледви встиг привитатися з начальником обозу, корнетом запасу Польшиковим, аж чує, кличе його хтось по імені з санітарної лінійки. З поміччу двох санітарів виліз звідти генерал Чорний з забандажованою шиєю й рукою на перевязі.

До Чорного Паволоцький завжди відчував глибокий

ресурс. Начальник штабу дивізії, драгомирівської, як і Павлоцький, школи, вдався діловим молодшим генералом. Тепер той респект ще зріс. Адже начальники штабів не зобовязані перебувати в боєвій лінії.

— Мабуть ви, ваше превосходительство, перший по-ранений начальник штабу в цій війні! — пожартував ви-таючися.

— Рани пусті! — махнув Чорний здоровою рукою. — Плече пробило і шию. Через кілька днів, коли не погіршає, вернуся до обовязків. Та вмовили хоч кілька днів відпо-чати. А тут не до відпочинку, все в русі...

— Деж то вас так, Миколо Михайловичу?

— В контр-наступі на Ярослав. Ярослав захопили було, але втрималися три години тільки. Щось там під Цехановом у сусідів попсуvalося. А ви ж звідки тут взя-лися?

Розсілися коло ватри й розмовляли поза північ. Пі-славши ординарця з наказом прaporщикovi Отаманенкови підвести сотні равських оборонців на сугірки за обозом, Павлоцький розповідав про свій побут у запіллі, Чорний про події на фронті. Від Чорного довідався аж надто ба-гато, ледви встигав затяmitи. Корпус у складі другої злу-ченкої козацької дивізії, третьої кавказької, п'ятої донської козацької і шіснадцятої кінної, в тимчасовій команді начальника третьої кавказької дивізії, генерал - хорунжого Хелчицького, стримує настирливого ворога під Ярославом. Під Цехановом ситуацію направив генерал Краснов зі сво-єю п'ятою донською. Фронт отже більш-менш устійнено. Безпосередньої небезпеки для равського вузла поки що нема. Ворог, правда, прорвався був до залізниці з півночи, його однаке відбито на десяток верств.

В шіснадцятій кінній великий недохват старшин. Тим-часово дивізією командує генерал Стенбок-Фермор, ко-мандант уланської бригади, гусарською бригадою тимча-сово командує полковник Серебрянчуков, з третьої кінної дивізії. Є наказ про його призначення командантом семого гусарського білоруського полку. Чернігівським полком тим-часово командує полковник Кулінін, "Мушка". Ніжинським підполковник Дараган. Полковник Ольшанській приняв полк у дванадцятій дивізії, полковник Камелюков поважно ранений кілька тижнів тому під Ланцутом. Подгорські,

Бузінов і Залєскі раптом послабли на чуму, холеру, чи якусь іншу подібну пошесть, ще в початку Макензенового прориву. Сотнями тепер командують Немирич, Алібеков, Вачнадзе — ротмістри й штабс-ротмістри, навіть поручники, як Хвощинський.

Про генерала Сабурова Паволоцький знає від Володченка. Обчисливши в умі всі переміни побоювався, що полку зовсім не пізнає, буде у ньому чужим і завадою нижчим рангою старшинам. Про Серебренчука генерал Чорний ще завважив, що полковник занадто обережний та нервовий, тому бригадою по суті командує не він, а Кулінін-Мушка. Паволоцькому доведеться тимчасово командувати полком. Зі свого боку він повідомив Чорного, що їде нове дивізійне і корпусне начальство.

— А хто такі? — без особливого зацікавлення спитав Чорний. Паволоцький пояснив.

— Малорос і німець, до того ще з царської свити. З тої свити Володимире Миколаевичу, генерали розлазяться наче — вибачте за неестетичне порівнання, воші з жебрацького кожуха. Говорив колись з Гіленшмидтом. Клопотун, не поганий танцюрист, ну, й акуратний, як усякий німець. Але командантови корпусу кінноти цих прикмет трохи малувато. — Чорний говорив це з якимсь подратуванням. — Щодо нашого безпосереднього начальника, генерала Володчена — знав його ще з академії. Правдивий хитрий малорос, попович з тих, що і в чистому степу потраплять за щось зачепитися. Не злий командант полку, — який з нього буде начдив²²⁾ побачимо... Щодо мене — я завжди волів чистих москвинів, татарів, німців, чим наших половинчатих малоросів. Не вгадаєш, на яку ногу ступити з ними...

— Що хитрий — мав нагоду пізнати і я. Але показався мені ніщо. Трохи може обережний...

— Все над міру... І хитрість і обережність, повірте мені. Що в ньому найгірше — так ота половинчатість. Коли ти хахол, українець, ну так і будь ним, не повісять ані не деградують же за походження. — Чорний дратувався. — Так ніж! Навіть заговорить часом по українськи, а все для того, щоб використати, спрітно збудивши ваш кровний сентимент.

З післанцем надійшов Отаманенко. Зголосив, що дооколичні сугірки обсаджені сотнями під командою прaporщиків з командатури. Паволоцький відрекомендував його генералови не зовсім по формі, за те українською мовою. Хлопчина зачудувався, переконавши, що й генерали не цураються говорити по українськи. Чорний²³⁾) радо погодився приділити Отаманенка в чернігівський полк й добитися на його перевід згоди від команди 48-мої пішої дивізії.

Наарно Паволоцький запасся від генерала Чорного писаним наказом встановити звязок з дивізією і з ним розпрощався. В супроводі трьох кінних ординарців, на запасних верхових конях з обозу, Паволоцький з Отаманенком вернулися у Раву здати командування збірним курінем. Командант міста не хотів про те чути, — писаний наказ старшого від нього рангою примусив згодитися. Розсталися приязно, хоча полковник бідкався, натякав, що ось, здається толковий старшина, а самохіті лізе вовкови в пащу, замісць корисно працювати над забезпеченням залиznodорожного вузла.

Через пів години проїздили село, що в ньому очував колись чернігівський полк перед маршем на Туринку. Війська в селі не було, на перший погляд нічого в селі не змінилося. Заїхали на подвіря обійстя, де Паволоцький очував. З хати вийшов старий селянин, видін заклопотаний відвідинами, і зовсім не знайомий. Охоче розповів на розпити про попередніх господинь, переконавши, що від їздців йому нічого не загрожує. Вахмістр Волосенко обіцянки доконав, забрав всіх у Київщину, а старий доглядав господарства своєї сестри, як пояснив, бо його хата ще на весні згоріла.

Поїхали далі. Відпічнувши за ніч, коні т'япали бадьою. Отаманенко виривався наперед, гальопував, скакав через рови. Хлопець справді їздив зовсім не погано, але не довірював своєму умінню. Паволоцький заспокоїв його, що сорому перед старшинами йому не буде, бо їздить зовсім добре; трохи може не по уставному, однак навикне.

З високорівні розтелився вид на десятки верств. Попри шлях виднілися великі села, мало що не сполучені в одно. Десь не десь попадалися невеликі гаї, великі будівлі фільварків; — галицька тіснота в мініятурі... Попадалися

скрізь на роздорожжах і перехрестках високі деревляні хрести з розпяттями й образами, часом обіч фігури католицьких зразків, кулями подіравлені... Хрести виднілися й серед дозріваючого збіжжа. Отаманенко задеклямував:

— Всюди хрести.... О, край проклятий.
Куди ні глянь, то всюди Бог розпятий.
Знання нема, а скрізь безодні віри
І шибениць Твоїх, Христе, без міри.

— Ого! Ви імпровізуєте? Надзвичайно влучні слова!
— похвалив Паволоцький.

— Це не імпровізація, пане полковнику, — скромно озвався Отаманенко. — Це уривок з поезії галицького поета, чи письменника властивіше, Маковея.

— Маковея?... Чув чи мабуть читав про нього згадку у “Київській Старині”. Чи доводилося читати будьякі його праці, не пригадую... Глибоко продумані і влучні ці його слова... Видно людина боліла над долею свого народу.

Отже, Христових шибениць, хрестів без міри. По Україні скрізь хрести, у нас не в такій мірі, а там, де унії не було колись, то й зовсім нема. Хрести в Італії, Іспанії, Польщі, Австрії... Населення хрестом і свяченою водою від усіх хвороб лікується. Та нема хрестів по таких державах, як Англія, Голяндія, Німеччина, Данія, Швеція, за те люди там довговічні. Менше знання — більше хрестів, більше культури, — хрести там, де їм належить бути, по церквах, кладовищах. У нас і на вишивках самі хрести.

Є ще один хрестоносний народ — американські індіяни. У них ті самі мотиви, що й у нас. Чи не знак це, що ми з ними споріднені? Чи може однакова доля витворила однородні мотиви... Бо й справді, — ми й вони живемо на своїх споконвічних землях і так, як і вони, мусимо відходити у резервати перед нашими опікунами. Не була хіба Кубанщина свого часу отим своєрідним резерватом? Та й психология й вірування мало не ті самі. Вони вірять у силу Великого Духа, що приверне їм їхні землі без змагань з їх боку. Ми віримо виключно у силу Бога, що знищить наших вороженьків, — замітьте, не ворогів, а вороженьків. Вони якось самі погинуть а ми і пальцем не кивнемо, щоб ту загибель прискорити. Ну, й сидимо зложивши руки у безчинності та благодушно виспівуємо. А вороженьки, тимчасом, нас же систематично винищують, руйнують наші землі... Пригадайте з історії, — чи хоч одна війна меш

землі оминула? Ні... А велико-руські землі ще від татар ніким не руйнувалися. Попробував Наполеон, правда, та не зруйнував і одної провінції в цілості; зруйнував Литву і Білорусь, як вони довгі й широкі і тільки частини калужської й московської губернії.

— Деж вихід по вашому, пане полковнику? — зацікавлено спитав прaporщик. Він погоджувався з думками Павлоцького і якось півсвідомо переймався до нього все більшим довірям, хоча й дивувався необережній отвертості підполковника, хоч би й тому, що розмову чують ординарці.

— Вихід? — Павлоцький усміхнувся загадочно, начеб відгадуючи думки Отаманенка. — Вихід тільки один!... Самий незнаю чому, тільки вам я вірю, і, як бачите, з вами надмірно отвертий... Сказав а, скажу і зет... Вихід, по моєму, у обєднанні всіх заселених українцями земель.... Вдастесь їх обєднати — ми виграємо. Всі війни кінчаються революцієми. Ніхто не знає, чим закінчиться і ця війна. А тоді настануть можливості відокремитись від сусідів, зажити власним національним життям, як що ми до нього доросли, очевидно... Ще скажу, — не бачу великої користі для народу від національного усамостійнення без економічних далекосяглих реформ, земельної у першу чергу... Я хлібороб-поміщик, живу у приязні з селянами, тож знаю, чого сподіється від України село...

Розмова урвалася зовсім несподівано. З боку, кроків у півтори сотки від іздиців розірвався, Бог зна яким дивом сюди залетівши, важкий гарматний набій. Коні закусили вудила й понесли. Проскочили добрих пару кільометрів, поки іздиці зуміли їх успокоїти. Зявилася нова тема для розмови. Нікотрий з іздиців не міг встановити — звідки набій надлетів, але вибухи позад них повторювалися. Австрійці стріляли очевидно з дальнобійних гармат, по мапі, сподіваючись намацати шляхи і тих, що по них відходять. Ні Павлоцький, ні Отаманенко не передбачували, що висловлені думки про усамостійнення, — отут, на галицьких полях, — вильються у дійсність всього через півтора року, що вони перші з старшин російської армії почали ті думки кристалізувати.

Стрілянина на переді і вибухи позад них не уставали. По мірі зближення фронтова стрілянина чулася виразніше. Хвилястою стяжкою стелився шлях, то спускаючися в до-

лину, то здіймаючись на сугірки. Здалеку побачили бані церкви й гострі вежі костела. Спокійно віхали у містечко. Вулицею лініво бродили обозні з різних полків четвертого кінного корпусу. По обох сторонах довгої вулиці стояли невеликі обози першого порядку. Обіч хрупали свіжо скочену траву коні, в хомутах і шляях. Проїздили кінні вістуни й ординарці. З обозами розташувалися у містечку господарчі штаби полків. Корпус займав відтинок фронту напевно 20-25 верств, та видно у околицях не було такого догідного шляху на схід. Оперативні штаби полків і дивізій перебували ще десь напереді, у поблизьких селах. Стояв ще у містечку оперативний штаб корпусу. Пакувався на авта й надвечір, як трохи спаде спека, збирався відіходити до Рави, або й за Раву. З частинами залишався тільки генерал Хелчицький з двома адютантами.

Все це оповіли Паволоцькому всезнаючі обозники. Хелчицький, видно, не абияка голова, коли вдержує з бойовими частинами тісний зв'язок і корпус тримає в руках. Знав з практики, що всякі паніки повстають у запіллі, чим дальнє запілля — тим більший страх і панікерство. Не сподівався свого полкового начальства зустрінути, бож місце комandanта полку по всіх уставах і правильниках з оперативним штабом полковим. На те установлено й посаду помічника комandanта полку по господарчій частині зо штатом писарів і всяких каптенармусів, щоб комandanта полковим господарством не звязувати. Його відповіальність за господарство ніяка, — проста формальність, що зводилася до підписування всяких паперів їх не читаючи. Тим то зачудувався Паволоцький до обозу Чернігівського полку підіхавши: першим попався йому на очі ніхто інший, як полковник Дмитро Іванович Кулінін, — гусарами Мушкою прозваний, — тимчасовий комandanт Чернігівських гусарів, — невисокий, опасистий чоловічина, з щиро жандармськими, рудавими вусищами, мясистими губами і посоловілыми малими очками. Вийшов з хати без зброї З під розтягненої блюзи поблискували білі, волохаті груди. Помахував каштетом на червоне округле обличча. Вищий від нього на зрост джентельмен з бритими вусами і в англійського зразку френчі товаришив Кулініну. Паволоцький здогадався, що цей другий є комandanуючий гусарською бригадою, і не помилився.

Кулініна Паволоцький не шанував. Але дисципліна дисципліною. Скочивши з коня підійшов зголосити своє прибуття рапортом. Його загледівши — Кулінін підбіг, простягаючи обі руки, начеб готовився обниматися.

— Кого я бачу? — говорив усміхаючися аж надто пріязно, не по військовому. — Володимир Миколаєвич?! Саме в пору прибули!... У нас на штабових старшин така посуха, така посуха! — І справді здушив Паволоцького в обіймах, поліз ціluватися. Поведінка Кулініна, того неприємно вразила. Викараськавши з обіймів — по формі зголосив своє прибуття на службу. — Подасьте рапорт пізніше, Володимире Миколаєвичу. Завтра або й за тиждень напишете — лебедів Кулінін облесно. — Наш полковий герой, Володимир Миколаєвич Паволоцький, — Кулінін пояснив бригадному.

Серебрянчуков не показував того захоплення, що Кулінін. Поважно-сухо, як і подобає джентельменові, подав руку й назвавши себе, по начальницьки заговорив:

— Ви, підполковнику, негайно поїдете в Олешиці. Тимчасово приймете бойовий склад полку від ротмістра Немирича. Дмитрові Івановичу і тут праці по горло; — полком в боєвій лінії отже командуватимете ви.

— Слухаю! Зміняю тільки коней та вістових! — В тон начальству відповів Паволоцький. — Прошу зателефонувати про мій виїзд ротмістру Немиричу.

Злізши з коня Отаманенко стояв одалік, трохи перед начальством зніяковівши. Ждав поки його відрекомендують. Паволоцький похопився:

— Спеціяліст-кулеметчик, прaporщик Юрій Отаманенко. Генералом Чорним приділений у Чернігівський полк, — відрекомандував хлопця, про попередній його приділ зовсім не згадавши.

— Малорос? — спитав Кулінін.

— Точно так, господин полковник! — відповів Отаманенко.

— Підійдіть, прaporщику з рапортом! — сухо наказав бригадний.

Рапортував Отаманенко зовсім не зле. Та полковники невдоволено покрутили головами, хоча невдоволення не висказували. Переговорили щось потиху, по змовницьки, а тоді Кулінін знов ченменько заговорив:

— Ну, так з Христом-Богом! Міняйте коней і відїздіть. Завтра же віддам у наказі по полку про ваше повернення до служби.

Паволоцький сподівався, що Кулінін передасть полкови які розпорядження, пояснить бойову ситуацію, — адже він відповідальний за полк. Сподіванка не здійснилася. Кулінін повернувся йти за Серебрянчуковим. Завваживши, що Паволоцький стоїть, жде чогось, — запитався:

— Хочете щось ще сказати, Володимире Миколаєвичу?

Іронічно усміхнувшись Паволоцький повідомив:

— Трохи не забув попередити... Шлях і залізниця на Раву обстрілюється ворожою артилерією верствах у пятнацятьох від Любачова. — І дивився, яке вражіння викличе це повідомлення у начальства. Обличча у полковників якось видовжилися і зблідли, в очах бліснула трівога.

— Жартуєте, підполковнику? — видалив з себе Серебрянчуков по хвилі.

— В боєвій обстанові нема місця жартам, пане полковнику. Ворог справді обстрілює з півночі шляхи нашого відвороту. І то на значному просторі... Прапорщик і вістові потвердять мої слова...

— Негайно дати знати графу Стенбоку-Фермору, — розпорядився Серебрянчуков. — Час розвантажити місто від штабів і обозів... А ви, підполковнику, рушайте!

Коли виїхали вже з містечка, Отаманенко подратовано заговорив:

— Алеж і не подобалося мені наше начальство! Пху!... Аж на серці лекше, що його вже не бачу. Невже все вище начальство на них подібне?...

— Ну, ні... Це припадково тільки зібралася пара гнідих... Не подобаються вони й мені. Матимемо від них неприємності, — занадто Кулінін увихався коло мене. Він має в собі щось від Юди Іскаріота... Та може втечуть далі в запілля, добре налякалися... Ви однак, не аби як спостережливі... На людях пізнаєтесь!

Не сподівалися оба, що не далі, як завтра, вони начальство побачать, а в місті, де вони іх нині бачили, — господарюватиме ворог. Не сподівалися й того, що завтрішній день увійде в воєнну історію обох воюючих сторін саме боєм полку, яким Паволоцький їхав командувати...

(Далі буде)

¹²⁾ Генерал Леш, німецького походження, пізніше став православним і здається змінив ім'я на Павлович. Не поганий командант, однак кровні звязки з Німеччиною цикодили активності. Командував до того 12-им корпусом у 8-ї армії, який передав Каледіну.

¹³⁾ Тим сотником був пізніший український генерал Віктор Курманович. Його виміняно за полоненого царського адютанта.

¹⁴⁾ Свити його величества—значить з ближчого оточення царя, двірський генерал. Двірські генерали не визначалися воєнними здібностями.

¹⁵⁾ Генкварт — скорочене генерал-квартирмейстер штабу, завідував розташуванням військ.

¹⁶⁾ Володченко, син священика, пізніше командував 46-им корпусом, а перед жовтнем 1917 року, кілька місяців командував південно-західним фронтом. Мабуть згинув.

¹⁷⁾ Зенітка — протилетунська гармата.

¹⁸⁾ Путівка — з російського — дорожна, документ куди вагони призначенні.

¹⁹⁾ Колежський асесор — цивільна ранга, однозначна з рангою майора у війську.

²⁰⁾ Властво не всі, а більшість. Наприклад давні козацькі полки, гусарські: 1 сумський, 2 павлоградський, 3 єлізаветградський, 4 мірюпольський, 5 олександровський, 6 глухівський, 7 білоруський, 8 лубенський, 9 київський, 11 ізюмський, 12 актирський, 15 український, 17 чернігівський, 18 ніжинський. Уланські: 3 херсонський, 4 харківський, 6 волинський, 7 острогозький, 8 вознесенський, 9 бузький, 10 одеський, 11 чугуївський, 12 білгородський, 13 володимирський, 15 татарський, 16 новоархангельський, 17 новомиргородський. Драгунські: 4 новотроїцько-катеринославський, 5 каргопольський, 6 таврійський, 12 стародубський, 14 малоросійський, 15 переяславський, 18 сіверський.

Полки традиційно не українські гусарські — 10 інгерманляндський, 13 нарвський, 14 митавський, 16 іркутський. Уланські: 1 петроградський, 2 курляндський, 5 літовський, 14 ямбургський. Драгунські: 1 московський, 2 псковський, 3 новоросійський, 7 кинбурський, 8 астраханський, 9 казанський, 10 новгородський, 11 ризький, 13 воєнного ордена, 16 тверський, 17 нижегородський, 19 архангело-городський, 20 приморський. В них служили так само українці, бо їзді з москвиців мало придатні.

^{20a)} У червні 1915, 48-ма піша дивізія попала в полон у повному майже складі, але прaporи уціліли, бо їх возили з обозами, тож полки дивізії відновлено.

²¹⁾ Села (і здається стації) по при залізницю між Любачевом і Равою Руською.

²²⁾ Начдив — військове скорочення — начальник дивізії.

²³⁾ Ген. штабу генерал-хорунжий Чорний, здається одинокий генерал російської армії, що не був за всю війну підвищений рангою ні разу, очевидно за українофільство. Згинув у революційному вирі. Полковник артилерії української армії Сергій Чорний — це здається його брат, чи кузин, бо називало Чорний рідке.

Вольтер гостив у короля Фридриха Великого. Задумали поплавати човном. Як вже сили, Вольтер зауважив, що човен протикає і скоріше вискочив на берег.

— Невже ви так боїтесь за своє життя? — з усмішкою спитав король.

— Певно! — відповів філософ: — Королів на світі багато, а Вольтер лише один.

Ол. Луговий.

Історія Української Православної Церкви

(Продовження)

СТАН УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВІ ЧАСІВ КАЗИМИРА ЯГАЙЛОВИЧА

Вбивство вел. князя Литво-України, Жигмонта Кейстутовича відкрило шлях до престолу молодшому синові Ягайла — Казимирові. Через чотири роки, 1444, гине під Варною його старший брат, Володислав, і Казимира обрано польським королем. В Литві й Україні на місце Казимира хотіли обрати вел. князем Семена Олельковича, стриєчного небіжка Казимира. Захід не вдався; самий Казимир мріяв про створення з Литви, України і Польщі сильної держави, тимто, ставши королем Польщі і надалі зіставався великим князем Литво-України. Дітям Семена Олельковича київський уділ відбрано, а в Києві засів воєвода — католик, Мартин Гаштотв.

Польську корону прийняв Казимир дуже неохочо, по причині, що король не мав влади, а був номінальним головою держави. В Литві й Україні він володів по праву наслідства, тому велиокняжу корону цінив більше, як королівську. Ставши і королем — заприсягнув українських земель до Польщі не прилучувати. Навіть в Галичині, що вже століття належала до Польщі, існувало автономне князівство Белзьке (до 1464 р.), поки не вимерла княжа династія. Затвердив права православних, а 1456 року надав однакові з католиками права галицькому православному духовництву. Всёж, самий католик, Казимир сприяв поширенню католицтва в Україні, зосібна в Галичині. Так, він призначив, приміром, Львівським воєводою і старостою католика, Петра Одровонжа, якого брат Іван був львівським арцибискупом. Брани так впікліся православним, що шляхта галицька наводила на свої посіlosti татар, аби не допустити в посіlosti шляхти — католиків. А татарська поміч обходилася у сотки тисяч душ ясиру. Самий Казимир мусів нераз вмішуватися, щоб сваволю католиків приборкати. Утиски заставили православних обеднуватися для оборони віри і своїх прав. Повстають православні брацтва, у 1460 роках, одно у Львові, друге у Вильні, хоча й з неоднаковою метою. Заснував львівське брацтво міщанин,

Степан Дрошан, для оборони віри. У Вильні, 1458, кушніри Яків і Клим заснували ремісничий цех, до якого належали без ріжниці віровизнання, навіть католицькі духовні. Щойно згодом брацтво перейняло на себе завдання оборони православя. Зрештою, до Люблінської унії православя в Литво-Україні владою толерувалося.

Все, майже 60-літне, володіння Казимир поводився якось так, що одною рукою православіє підтримував, а другою видавав розпорядки православію шкідливі. Дивуватися не приходиться, бож католицтво було державною вірою, вірою самого Казимира, а православіє підрядно. Державна рација диктувала владам розвоєві католицтва спріяти, хочаб з уваги на сусідню православну Московщину. Немало причинив шкоди православним син короля й вел. князя, також Казимир, хворобливий фанатик, (вмер юнаком), який домігся у батька-короля декрету — заборони будови православних церков і направи старих. Невдалі унійні заходи Мисаїла, зречення унії Григорієм II, короля Казимира більш, як певно, гнівили. Без сумніву причинився і папський престіл, що короля навіть викляв за "піддержку і опікування схизматиками." (скарбець діпломатуф папежських — Даниловича), у 1478 р. Правда, видаючи розпорядки проти православія — король не насточував на введення їх в життя. Вистане сказати, що за часів Казимира Ягайловича в Україні було всього сім костелів, а в цілій Литовсько-Українській державі 34, а церков у самому Новогрудському воєводстві було 650.

МИТРОПОЛИТ ІОСИФ БОЛГАРИНОВИЧ

30-го травня, 1498 року, великий князь Литво-Україні Олександер Казимирович "віддав" київську митрополію епископу Смоленському Іосифу. Це перша вістка, що світська влада дає духовне високе становище на прохання. Зокрема, свідчить, що у Олександра відносно епископа Іосифа були якісь міркування. До православних неприхильний, Олександер відбирав монастирські добра з під влади епископів, а давав їх в управу своїм двірським, часом католикам, приміром — полоцький монастир Миколи, Овруцький — Якима і Анни, та київський Михайлівський. Але владиці Іосифу Олександер дав великі земельні простори, дозволив заселювати даровизну збігцями, звільнив від державного суду, врешті надав митрополію. Причини такої прихиль-

ності виявилися, як тільки Іосиф став митрополитом. 1499 року він, зі своїм свояком, писарем (канцлером) Литовсько-Українським Іваном Сапігою, що в 1492 році в Римі таємно приняв католицтво, та бискупом виленським Альбертом Войтехом розпочали на православних нагінки. Першим наслідком заходів Іосифа було прилучення удільних князів — Семена Більського, Василя Трубчевського і Семена Можайського до Московщини, з волостями — Чернігівською, Стародубською, Новгород-Сіверською, Любецькою і інш. у 1500 році та пізніша війна й погром гетьмана Литовського князя Константина Івановича Острожського москвинами.

20-го серпня, 1500 року, митрополит написав унійне піslання до папи Олександра Борджія VI. Папа піslання зігнорував. Аж через вісім місяців написав бискупові Альбертові Войтеху, що у ширість Іосифа він не вірить, бо “вже стільки разів заходи про унію починалися і переривалися.” Отже, самий папа стверджує, що ніякі унійні заходи перед тим не здійснилися. (Листи у Тайнера, 283-295). За католиками папа затвердив право “світського меча” супроти православних, а королеві і його братові — арцибискупові краківському Фридриху — радить прогнati його жінку; якщо вона не переїде на католицтво.

В осені 1501 року митрополит Іосиф умер. Петриківською унією права православних обкроєно (25-го грудня, 1501 р.). Однак зі страху перед Московчиною, що здобула цілі задніпрянські області України і Білорусі — становище православних через пару літ полекшилося, видано дозволи на будову церков і монастирів, як Супрасльський, коло Білостоку, побудований Олександром Ходкевичем, чи Дмитрівський — у Пинську — князем Хведором Івановичем Ярославич-Пинським. Одночасно — починають переходити на католицтво нащадки українських княжих династій, прим. вдова князя Івана Кобринського, Теодора, що пішла замуж за воєводу Паця. Траплялися случаї і переходу католиків на православя.

ЗНАЧНИЦІ ВЛАДИКИ XV ВІКУ

З дев'ятьох українських епархій — Галицька стала частиною митрополичної архиєпархії у складі Київської, Виленської, Минсько-Слуцької, Новогрудської та Галицько-Львівської епархій. Митрополити жили в малому місті Новогрудку.

Значніші владики — в Чернігівсько-Брянський епархії — Кирило з 1417 р., та Іона, що у 1500 р. попав у московський полон. З епископів Перемисько-Самбірських — брати Атанас-Олександер (1445-1467) і Іван-Іона Бірецькі (1467-1493), перші епископи визнані польською владою. Епархії Смоленська і Погоцька дали по два митрополити. Погоцький епископ Лука (1488-1503) був жонатий і мав сина Андрія.

Церков і монастирів, без уваги на перешкоди, побудовано сотки, багато з них камінних, що вціліли до наших днів. Головним засобом утримання православного духовництва були т. зв. “фундуши” і доходи з треб. Українські князі на утримання клеру давали частину своїх доходів, — приміром — збереглися відомості, що князь Константин Іванович Острожський давав річно дві копи грошей і 15 бочок збіжжа Пречистенському собору у Вильні. Князі Олександер і Ганна Аскольдович-Овруцькі — грішми, збіжжям, лісом і земельними записами Овруцьким церквам і монастирям. Князь Теодор Ярославич-Пинський — на Дмитрівський монастир — кожного десятого осетра зі всіх озер Пинщини, крім інших дарів.

З духовної літератури — відомі лише переклади, та життя українських святих, написані дяком Семеном по розпорядженні великого маршала Литво-України, Олександра Пересвіт-Солтана. Оригінальний твір Яна Сакрана, краківського каноника “Толкователь блудів православної віри” — замітний ненавистю, неправдивими поясненнями православних догм, та протиречностями. Праця цінна тим, що Ян Сакран стверджує, що до його часів і за його життя ніякої унії в Литво-Україні не переведено.

МИТРОПОЛИТ ІОНА II

Після смерті Йосифа Болгариновича король Олександер призначив митрополитом ігумена Минського Вознесенського монастиря Іону, правдоподібно духовника королеви Олени. Католицькі історики пишуть, що Іона був розумом простий, а при тому — “твердий схизматик.” Умер він у листопаді 1507 року. У завіщанні поділив своє велике майно між церквою, державою і сином, що перебував у московському полоні.

МИТРОПОЛИТ ІОСИФ ПЕРЕСВІТ — СОЛТАН

Католицькі історики, зосібна бискуп Едвард Ліковські, вважають митрополита Іону II наступником Іосифа Солтана, і його призначення митрополитом відносять на 1518 р. За те Іосифа Солтана навмисне змішують з Іосифом Болгариновичем, а висвяту Солтана у митрополити подають на 1498-ий рік, коли Солтан не був ще навіть черцем. Причина такого змішання та, що Іосиф Солтан є одним з найвизначніших митрополитів, ворогом унії і відновителем підупадаючої православної церкви, а католики виводять його трохи не уніятом.

Вибір у митрополити Смоленського єпископа Іосифа Пересвіт-Солтана стався одночасно з повстанням українських князів під проводом Михайла і Василя Глинських. Повстання закінчилося погромом українства, але мало і добре наслідки. До тих наслідків відноситься й вибір митрополита Солтана, бо до того, кілька митрополитів призначував великий князь.

Новий митрополит був посвячений з багатьома визначними родинами Литви й України, як Чарторійські, Скумини-Тишкевичи, Овруцькі, Горностаї. Був сином, або братом великого маршала Литви, Олександра. Під час облоги Смоленська Москвинами чимось визначився і від короля Олександра одержав три селі в нагороду, але подавував їх Супросльському монастиреві.

Хоч Іосифа Солтана обрано митрополитом 1507 року, благословення і висвята відбулася аж в осені 1509 року. У кілька місяців по висвяті митрополит скликав Собор у Вильні, на 25-го грудня 1509 р., перший церковний собор від часів Княжої України. Зіхалося на Собор, крім митрополита, єпископи: Васіян Володимирський і Берестейський, Варсонофій Смоленський, Кирило Луцький і Острожський, Евтимій Полоцький і Вітебський, Арсеній Турівський і Пинський, Антоній Перемильтський і Самборський та Филип Холмський, кілька архимандритів і сотки духовництва.

Віленський собор виніс пятнадцять постанов. У вступі згадується причина підупаду Української Православної Церкви, а саме: — підкуплювання під живих єпископів, архимандритів і священиків у світської влади. Навіть єпископам, що таку особу висвятилиб — соборна постанова

загрожує позбавленням єпископського сану. Далі — забороняється висвята у який будь духовний сан осіб неморальних, хочаб за них прохав сам король. Особи, що перед висвятою своїх лихі вчинки затаїли — відлучаються від Богослужб. Інші постанови торкаються взаємин епархії з епархією, порядок висвячування в духовний сан за запорукою духовних, а не світських людей (в звязкові з “наданням” духовних становищ світськими можновладцями). За нехтування соборних постанов встановлено кару — позбавлення сану. Постанови Віленського Соробу важні ще й тим, що у них згадується про православну віру й церкву, про патріарха, але нема й натяку про унію чи папу. Зосібна — митрополит переводить ряд реформ для оздоровлення Української Православної Церкви, і власне ці реформи застали католицьких істориків фальшувати історичні події, одних митрополитів зовсім проминути, інших “настановляти” по два одночасно, як приміром, Іону III і Онисифора, а Іосифа Солтана — ворога Риму, поставити на місце Іосифа Болгариновича — злущі з Римом прихильного. (Цікавих відсилаю до “Берестейської Унії” бискупа Едварда Ліковського).

Дальші діяння митрополита його неприхильність до Риму стверджують. Він, “з єпископами, князями й панами православної віри” домігся у короля Жигмонта Старого підтвердження прав православних на основі Номоканону східних церков. 2-го липня, 1511 року, король заборонив владам у розпорядки православних владик юстрявати. У грудні того ж року митрополит підтвердив права брацтв вільно вибирати священиків (грамота видана Пречистенському брацтву у Вильні, від кушнірського окремому). Визначався митрополит Іосиф величезними пожертвами і будовою коло двох десятків церков і монастирів. Цікаво й те, що король Жігмонт Старий всі прохання митрополита радо виконував, тим самим також в деякій мірі причинився до піднесення й розвою православної церкви в Литво-Україні.

Однаке той самий Жигмонт дозволяв собі й такі вчинки, що в корені підтинали значіння владик, мабуть за вмішанням знатої королеви Бони. Ледви через 10 літ після Віленського собору король надав владичу катедру пану Василеві Евлашковичу, на прохання його сина, свого пи-

саря. З грамоти короля Василеві Евлашковичу довідується, що король брав від православних “чолобитні”, тобто хабарі, з обох сторін, — від кандидата, що владицтво прохав, і від вірних, кому епископа надавано. Католицькі історики пишуть, що Жигмонт “схизматикам” навіть дуже сприяв. Якщо з тим твердженням і погодитися, то оте сприяння обмежувалося межами вел. князівства.

У прилученій до Польщі Галичині православні були позбавлені всяких прав. У міських магістратах не було ні одного православного радного. Навіть митрополичого намістника у Галичину вибирали не митрополит Київський, а арцибискуп і старости — католики. Після непорозумінь поміж львівським старостою Станіславом Ходичем і арцибискупом Бернардом, а від тих непорозумінь терпіли православні, мусів король галицькі релігійні умовини розглянути. Спонукали його неодноразові протести митрополита Іосифа. Після десятирічної мотанини, сорок пар волів хабарів королеві, королевій і панам, Жигмонт призначив слідчу комісію, 1521 р. Комісія ствердила: — Галичан православних змушувано присягати у католицьких костелах. Їх не визнавалося вірогідними свідками. Священики не мали права йти вулицями коли йшли з причастям до слабих. Священиків православних церков призначував католицький магістрат. Похоронні процесії не могли йти вулицями міста. Король попустив, однаке небагато. Дозволив присягу в церквах, визнав вірогідність православних у судах, дозволив священикам йти по Руській вулиці в ризах з запаленими свічками, магістратові наказано призначувати священиками бажаних православними кандидатів (за дві копи грошей з кожного, у ті часи велика сума), дозволено похоронним процесіям йти вулицями Львова, однак без співу, дзвонення і запалених свічок, а по вулиці Руській зо співом, дзвонами і горіючими свічками. Ці королівські “полекші” свідчать виразно, яке було становище православних в Галичині.

В часі передсмертної слабости митрополит Іосиф Пере-світ-Солтан призначив опікуном православної церкви і церковних дібр гетьмана Литви, князя Константина Івановича Острожського. На такого опікуна король довго не годився, бо звичайно, по смерті митрополита чи кого з епископів для перепису майна посилали своїх шляхтичів, а вони майно розкрадали. Врешті, 25-го вересня, 1521 року, згодився.

У січні, 1522 року, митрополит Іосиф вмер і похований по одним вісткам у Новогрудку, по другим у Києві. Його 14-літня керма Українською Православною Церквою — це чи не одинокий світлий період у існуванні церкви в Литовсько-Українській державі XVI віку. Від часів Іосифа Солтана аж до часів Петра Могили не знайшлося ні одного митрополита, що перевищав би пересічну міру.

(Далі буде)

Літопис Подій з Української Історії

1213. Андрій в поході на Галичину, але його жінку вбито баронами в Лелесовому монастирі, 28-го вересня. Мстислав Німий вертає не дійшовши Галича.

Володислав Кормильчик вертає з полону в Галичину і проголошує себе князем. Мстислав, Лешко і Олександер рушили походом на Галичину. Бій на ріці Бібрці. Самозванець вертає до Галича. Галицькі вигнанці оселяються над Чорним морем.

1213. Угода Лешка і Андрія Мадяра в Спишу. Плян Пакослава Krakівського: Двохлітню Лешкову дочку Сальмою віддано за сімлітнього королевича Кольомана замуж і проголошено королем Галичини. Лешко за згоду забирає Перемиське князівство. Василькові і Данилові Романовичам призначено Володимирщину, а Холмщину і Берестейшину забрав також Лешко.

1214. Спишська угода затверджена вінчанням-комедією Кольомана з Сальмою. Зимою, 1215 року папа Інокентій III. коронує Кольомана Галицьким королем. Володислава Самозванця вивезено в Мадярщину, Галичиною керує мадяр, воєвода Бенедикт. Пакослав одержує Любашівську волость. Латинизація церкви мадярами і повстання в Галичині.

1214. Засновано Володимирську на Клязьмі епархію, третю в теп. Московщині.

1219. Лешко посварився з Андрієм і запрошує Мстислава Мстиславича Новгородського в Галичину. Погром суздалців на Липиці. Невдачний похід в Галичину Мстислава Мстиславича.

1219. Мирова угода з Литвою у Володимири Волинському. Данило і Олександер в поході на Лешка Польського. Міжусобиці на Чернігівщині, князі Юрій і Константин Рязанські, 1219-1238.

1219, 25 жовтня. Данило Романович жениться з Ганною Мстиславною.

1220, 26 серпня. Умер Київський митрополит Матвій. Митрополит Кирило I грек, а по Паліондію Копистинського українець, до 1233 року. Давид Ярунович Тисяцький Києва. 1220, 30 травня. Родився Олександер Невський.

1222. Поновний союз Лешка з Андрієм мадярським. Похід мадяр і поляків в Галичину, здобуто Перемишль. Данило боронить Галич. Бій на ріці Зубрі, Мстислав відходить на Пониззя і закликає туда Данила. Данило йде до Володимира а Мстислав до свого тестя, половецького хана Котяна. Ренегат Філя йде на Володимир. Союз Данила з Мендовгом Литовським. Союз Мстислава зі Східно-Українськими князями. Погром Мадярів, Філя, Кольоман і Сальомея в полоні. Полоненому ренегатові Судіславові Мстислав дає намісництво у Звенігороді, а Кольомана засилає в Торчеськ. Олександрові відбрано Белз за недодержання союзу.

1222, 7 вересня. Татари погромили половецьких ханів, Юрія і Данила.

1222. Договір Мстислава з мадярами, по підшептам Олександра. Кольомана звільнено. Друга дочка Мстислава за королевичем Андрієм мадярським, що проголошено його Мстиславовим наслідником. Похід Мстислава на Данила і зїзд в Перемишлю. Андрій Мадяр князем Перемишльським.

1223, квітень. Нарада 23 українських князів проти татарів. Посли Мстиславового тестя Котяна з проханням помочи. Весна — похід всіх українських князів, за виключенням Суздальських, у степи. Мирове посольство татар.

1223, 22-го травня. Перший бій з Татарами. Велика услужність українських князів половцям.

1223, 31-го травня. Бій на ріці Калці. Згинуло десять тисяч самих Киян. Погинули Юрій і Данило Кончаковичі, хани половецькі, та їх дядько Котян. Облога русичів татарами. Воєвода бродників Пласкиня цілує хрест обложенім, що з ними не станеться нічого злого, коли піддадуться татарам. Поранено Данила Галицького. Князі — київський

Мстислав Романович, його внук Ростислав Ізяславич, Роман Давидович Смоленський, Володимир Мстиславич (брат Удатного), Володимир Глібович, і Мстислав Ростиславич (син Ростислава Юрьевича), погинули в бою.

1223, 6-го червня. Татари завернули на Схід.

Володимир у перше 1223-1234

Червень, 1223. Володимир Рюрикович князем Київським. Бояре підбивають Андрія Мадяра, починати з тестем війну.

1226, 23-го травня. Умер епископ Симеон.

1226, 22-го грудня. Андрій з батьковими полками й поляками рушив на тестя. По порадам Судислава Мстислав віддає зятеві і дочці Галичину а собі залишає Торчеськ.

1227, 5-го січня. Третя окупація Галичини мадярами.

1227, 25-го вересня. Умер Чингизхан.

1228, 11-го травня. Умер на Пониззі Мстислав; бажав бачити Данила, але боярин Гліб Веремієвич до того недопустив.

1229. Воєвода Іван Михайлович викрив боярську змову на Данила.

1229, 1-го липня. Данило і Конрад Мазовецький за присяги не нищити цивільне населення.

1230. Данило відбирає Чарторійськ від Пинських Ярославичів. Поділ з Васильком — собі Володимир, йому Берестейщину; опісля замінену з Васильком за Луцьке і Пересяпницьке князівства.

1230. Мир Данила і Василька з Мендовгом Литовським. Молення Данила Заточника, дружинника Ярослава Всеvolodича, 1191-1246.

1230, 8-го січня. Великий землетрус у Києві (одинокий, що занотувала історія). Михайло Всеvolодович Чернигівський зазіхає на Київ, та Галичину. Союз Данила з Володимиром Рюриковичем, а Михайла з Ізяславом Мстиславичем, внуком Романа Ростиславича Смоленського. Союз Данила з братом Лешка, Конрадом Мазовецьким. Похід з Данилом на Польщу.

1230. Похід Судислава на Пониззя, а Данила на Галич. Розбито Судислава і мадярів. Данило опанував Галичиною.

1232, 1-го березня. Буля папи Григора IX, заборона католицьким королям дружитися з українськими княжнами.

1232. Похід мадярів з королевичем Белею (пізн. тес-

тем Лева Даниловича) в Галичину. Нещира прихильність боярства, змова на життя Данила. Бояре висувають кандидатуру Олександра Всеволодовича Белзск. Василько проганяє Олександра в Перемишль і далі в Мадярщину. Похід мадяр з Олександром в Галичину, бояре піддають міста мадярам без опору. Облога Володимира, Данило громить мадярів під Шумськом, здобуває Перемишль. Доброслав, боярин, прихильний Данилові, помагає підбити Галичину, Угода з Олександром, але Судислав знову перемовив його на бік мадярів. Вмер королевич Андрій, зять Мстислава. Олександер і Судислав втікають в Мадярщину, де Олександер стає баном.

1233. Умер Митрополит Кирило I.

1234. Данило в поході на поміч Володимирові Київському. Бунт боярів в Галичині. 2-го квітня Ізяслав Мстиславич захопив Київ.

Ізяслав Мстиславич, (внук Романа Ростиславича Смол.).

1235. Другий бунт боярів в Галичині.

(Далі буде).

ЧУДЕРНАЦЬКІ ЗАКОНИ

В Ню Гейвен — ще в силі давній закон, по якому можна людині відрізати вуха за двоеженство чи безбожництво.

За суперечку з жінкою в публичному місці в Пеорії чоловіка можна оштрафувати на 50 доларів.

В Берклі, рибалкам заборонено курити й мати в себе сірники.

В Албани — автомобіліст не має права приїхати до міста, не попередивши бодай за годину місцевого шерифа.

В Карізозо — жінкам і мужчинам зоборонено виходити на вулицю непоголеними.

В Дейлвіл — під загрозою тюрми заборонено спати в церкві в часі Богослужби.

В Савт Фостер — за помилково вирваний здоровий зуб пацієнт має право покликати коваля і наказати йому вирвати такий же зуб дентистові.

В Кентокі — заборонено грабувати при денному свіtlі. Тамже — жінка, не озброєна доброю палицею, не може на пляжі ходити в купальному уборі.

В Есекс Фолз собакам заборонено гавкати від 10-тої ввечері до 6-тої рано.

Літопис Історичних Подій по Державах

Зібрав Ол. Луговий

НИДЕРЛЯНДИ (Голяндія), столиця Гага.

До 1830 року у склад Нидерляндів входили теперішні Голяндія, Бельгія і Люксембург, зо спільною історією.

863-1384. Незалежні дрібні князівства і графства, частина у складі Лотарінгії, а з нею у складі Франції (Бельгія).

953. Болонський архиєпископ Бруно одержав титул Архікнязя Лотарингії, поділ на два князівства.

XI століття. Поділ між Францією і німецьким цісарем.

1386. Родився Ян Ван Дейк, маляр.

1386. Нидерланди під владою Бургундських королів.

1433. Повстання. Підбито і прилучено Нидерлянди королем Бургундським Пилипом.

1477. З дочкою Карла Лисого, Бургундського, Марією — Нидерлянди переходят у володіння еспанських і австрійських Габсбургів. (Марія жінка цісаря Максиміліяна). Розцвіт торговлі з 1450 років.

1471-1523. Альбрехт Дюрер.

1500 роки. Боротьба тugenotів (гезів-жебраків) з католиками, Ересь Альбигойців і Вальдайців. Походи папських військ на гугенотів, постанова піддати Нидерлянди Франції, (Симон де-Монфорі).

1530 роки. Маргарета Форнезе-Парма, сестра еспанського короля Пилипа II, правителькою. Графи Горн і Егмонт та Вильгельм Оранський по стороні протестантів, війна. Похід герцога Альби Еспанського, 20 тисяч покарано смертю, в тому Горна і Егмонта. Суддями еспанці, що не розуміли навіть мови.

1549-1592. Син Маргарети, Олександер Форнезе правителем частини Нидерляндів.

1547-1578. Іван Насав Австрійський — правителем частини Нидерляндів.

1530-1569. Принц Люї Конде — правителем 3-ої частини, (гугенот).

1572-1584. Вильгельм Оранський (Сайлент) правителем північної, незалежної частини Нидерляндів.

1577-1640. Петро-Павло Рубенс, маляр.

1579, 29-го січня. Утрехтська унія. П'ять провінцій обєдналося. Штатгальтером обрано Вильгельма Оранського.

1580. Прилучилося до унії ще дві провінції.

1581 - лютий 1582. Принц Анжua правителем французької частини.

1584, 10-го липня. Вбито штатгальтера Вильгельма католиками.

1584-92. Морис Оранський правителем сімох провінцій.

1586. Морис Нассав правителем авст. частини.

1592, 3-го грудня. Умер Ол. Форнезе-Парма. Мир між католиками і протестантами.

1598-1621. Нидерлянди проголошено королівством. Король, Архікнязь Альберт Австрійський і Ізабеля, дочка Пілла II, Еспанського, померли бездітні.

1606, 15-го липня. Родився Рембрант, маляр, ум. 1669.

1619. Початок 60-літньої війни з Еспанією і Португалією за Малайські острови.

1621. Поділ Нидерляндів між Еспанією і Францією.

1621-1686. Люї Конде II правителем.

1639. Перемога Ван Тромпа над еспанською флотою.

1647-1650. Вильгельм II, Оранський правителем. Війни.

1653. Брати Ян і Корнелій де-Вітт проводирами повстання проти Оранських.

1672. Вбиті юрбою в тюрмі брати де-Вітт.

1672-1702. Вильгельм Оранський III штатгальтером. (Від 1688 англійський король).

1715. Мир в Антверпені і Утрехті, прилучення до Австрії.

1736-1818. Люї-Жозеф Конде правителем. Часті повстання. Два походи Людовика XIV і герцога Мальборо на початку 18-го століття. (дивись Англія і Франція).

1734-1751. Вильгельм IV Оранський правителем.

1748. Прилучення до Австрії еспанської частини.

1751-1795. Вильгельм V, правителем. Останній штатгальтер, втік в Англію.

1790. Після бою під Турнгавт Нидерлянди проголосили незалежність, однаке підбиті Австрією знов.

1794. Прилучено до Франції, по бою під Флеврус.

- 1797-1801. Договори в Кампо-Форміо і Люневіль.
 1805-1810. Людовик Бонапарт королем Нидерляндів.
 1810. Усунений Наполеоном за дозвіл привозити цукор з Англії; Нидерлянди прилучені до Франції.
 1815. Віденським конгресом проголошено королівство.
 Вильгельм I, король, 1815-1840. Син ост. штатгальтера.
 1840. Зрікся влади Вильгельм I.
 Вильгельм II, 1840-1849. 1848. Конституція в Голяндії.
 Вильгельм III, 1849-1890, 23-го листопада. Родилася Олена-Павлина-Марія-Вильгельмина, 31 серпня, 1880 р.
 Вильгельмина 1890-1948. Замужем за Генриком Мекленбург-Шверинським.
 1902, жовтень. Міжнародний суд в Газі.
 1940. Німеччина окупувала Голяндію. Королева і уряд в Англії.
 1944. Звільнення Голяндії союзниками.
 Юліана — 1948. Королевою з 5-го вересня. Замужем за принцем Бернардом Ліппе-Блестерфельдом. Родилася 30-го квітня, 1909 року.

БЕЛЬГІЯ — столиця Брюсель.

1695. Французи збомбардували Брюсель. Повстання.
 14-го жовтня, 1830. Проголошення незалежності.
 1831, 21-го липня. Обрано королем Леопольда Саксен-Кобурга. 15-го листопада, 1832. Мир з Голяндією.
 Леопольд I. 1831-1865. 19-го квітня, 1839. По лондонському договору великорічних. признана самостійність.
 Леопольд II. 1865-1909. 1908. Прилучено Конго, в Африці.
 Альберт, 1909-1934. Небіж Леопольда II.
 1914, 2-го серпня. Війна з Німеччиною. Кардинал Мерсіє Дезіре-Джозеф, 1851-1926.
 (Альберт II жонатий з Елізаветою Баварською).
 1918, 11-го листопада. Піддалася Німеччині.
 1934, 17-го лютого. Згинув король Альберт.
 Леопольд III, син, 1934-1940. Жонатий з Астридю Шведською.
 1935, 29/VI. Згинула в Швейцарії королева Астріда.
 10-го травня, 1940. Німці окупують Бельгію.
 28-го травня, 1940. Піддалася Німеччині.
 Вересень, 1944. Звільнено Бельгію.

21-го вересня, 1944. Брат короля, Карло регентом.
(у війні втратив ногу).

ЛЮКСЕМБУРГ — столиця Люксембург.

Від 1815 — У німецькій федерації.

11-го травня, 1867. Лондонським договором признана окремою державою.

1868. Конституція.

Архикнягня Марія Аделаїда — до 1919 року.

Архикнягиня Шарлота — від 9/I 1919 року. Замужем за принцем Феліксом Бурбоном-Пармським.

10-го травня, 1940. Окупований Німеччиною.

30-го серпня, 1942. Прилучений до Третього Райху.

11-го вересня, 1944. Звільнений Союзниками.

Населення — 301 тисяча. 1945. Сформовано два куріні піхоти, силою 1825 душ.

За передплатами по Канаді

Форт Віліям, Онт.

Дата 18-го березня, 1949, назавжди залишиться в пам'яті. Того числа автор цих рядків залишив Торонто може і навсے, проживши в ньому 12 літ. Сонце сходило в Судбuri. З острахом думалося про будуче, адже їхав у світ до незнаних людей. Жовті скелі, що на сотки миль, довжини понависали над залізницею, численні річки й озера, все мертвє, під снігом і ледом, відваги також не додавали. Простір — 811 миль проїхав за 24 години.

Потерпав, чи в Форт Віліям вийде хто на стацію, адже 11-та година ночі, а тут три великих валізи. Вийшов з вагону — й побачив книгаря, п. М. Олійника. Поїхали до Просвіти, хоч пізна година. Там познакомився з багатьома людьми, та головою Просвіти, п. Матвієм Сторожем. Став на кватирю у п-ва Стецюків. Форт Віліямські українці від Торонтонських багато відмінні. Кажуть, що їм помогає чудова вода з гірського озера. І справді, вода така, що авторові такої ще не доводилося ніде пити.

Важкий день випав 20-го березня. По полуздні — відчit в Вест Форті, ввечері у Форт Віліям у Просвіті. Людей в обох залах не було багато, та коли говорити про успiх — вiн перевищив сподiвання. Познакомився з людьми — Сторожем, Стецюками, Шимком, Попадичем (голова Просвіти в Вест Форт), Михайлишиним, Мандзюком, п-вом Венграми, Лисим, Пуляком, — Бог їх пригадає всі назвища. Від-

новив знакомство з давнішими знакомими, п. Н. Слюзарем, Йосифом Хома, та К. Чеховим і Д. Курійчуком.

На тижні був на відчиті пань Ірини Павликівської і Ол. Киселівської. Такої бесідниці, як І. Павликівська, авторові не доводилося ще чути.

Форт Віліямські українці якісь згідливи й щирі. У весь час проводив в товаристві М. Сторожа, широї і отвертої людини, та І. Хоми. З Форт Віліям розіслав останне (16-17) число журналу.

Відчит у Порт Артур, 27-го березня, натомість не повівся. Відчиту вислухали люди — і по всьому.

Кенора і Форт Френсіс, Онт.

29-го березня опинився в Кенорі. Приїхав незаповіджений, бо нікого в тому місточку не знав. Вперше познайомився з кенорськими визначними громадянами, п. Ратуським Петром, та Семеном Гончариком. Відчиту не було, все ж люди набули кілька річників і передплат.

До Форт Френсіс переїхав автобусом. Відчит відбувся 3-го квітня, з зовсім незлими наслідками. Успіх стався головно завдяки заходам місцевого пароха, о. Михайла Юрківського, давнішого знакомого. Завдяки його праці українство, головно православне, почало відживати, цікавитись національно-громадським життям.

Жив у готелі Форт Френсіс, власності п. Ю. Підлубного і Христиновича. 4-го квітня вернув до Кенори.

Винніпег, Ман.

У Винніпегу централі всіх наших організацій. Тому й українство занадто розполітиковане, вважає себе у першій мірі членами якоїсь партії, а далі українцями. Відчитів не було. Познайомився з книгарем, п. В. Біленьким, склепаром, п. А. Бриком, і п. П. Гайвороном. Відвідав п. Р. Ковалевича та Д. Лобая. А головно — познайомився з проф. Д. І. Дорошенком та його дружиною, Наталією Михайлівною. Говорилося на ріжні теми у щирій, невимушений розмові; снувалося пляни на будуче. А між тим доля готовала зовсім несподіваний і страшно болючий удар.

Вернон, Б. К.

З Винніпегу приїхав, 16-го квітня, до Вернон, Б. Колумбія, в персональних справах. Зустрівся з п. Ф. Пилипчуком, давним знакомим, а він у вечері познайомив з п. Чижевським, головою Нар. Дому і місцевої української православної громади, та п. Юрієм Скибінецьким. Другого дня по богослужбі познайомився з о. Кирстюком, місцевим парохом. У вечері відбувся відчит. Людей було досить, та успіх малий. А слідуючого дня автор став жертвою несумілінності й фальшу. Понісши значні страти матеріальні, розбитий духовно виїхав до Келгарі, (через Злучені Держави). В дорозі по стейті Вашингтон вкинув в Кетл рівер-

річ, яку віз в дарунок за 25 соток миль, дбайливо беріг її. Навіть великому своєму ворогові автор не зичить такого стану переживати. Повна байдужність до життя й людей, повна безнадійності. В голові хаос, порожнеча, тільки в грудях щось болізно ние, скіглить... Стан ще погіршувався тим, що в кишені автора було всього три доляри, хоч... У Вернон лежав лист авторові з півсоткою долярів, якого йому не передано, навмисне (завернено через три тижні приятелеві, що той лист вислав). Почорнів, схуд. Керівники автобусів, (а змінилося їх щось пять), питали, чи не слабий, може потребує доктора. Відмовлявся, бо й чого посвячувати чужих людей у причини, що довели до такого стану. Зрештою, з трояком в кишені не дуже до доктора розженешся. Іхав поверх дві доби не замкнувши очей....

Келгари, Алта.

Приїхав десь коло 12-ої. Вперше в житті зустрінувся з п-вом Ігнатом і Ганною Приймаками. Щире, товариське подружжя, до якого людина відчуває довіря з перших хвилин знакомства. Не ховав від них нічого. Після великого удару почав приходити до духової рівноваги. У п-ва Приймаків провів Великден, був з ними у церкві, заходив кожного дня, впродовж цілого тижня. Щира, сердечна вдяка обом. Без їх товариства гіренько приходилося. Познакомився також з п. І. Світиком, П. Байраком, В. Приймаком, книгарем Харуком, та іншими людьми. Зустрівся припадково з давнішими знакомими, про яких не чув нічого впродовж 15 літ, пп. В. Слюсаренком та М. Польовим. Передплат здобув лише три, та збувся трьох річників.

А 28-го квітня, з кількома долярами за душою, автор дістався до столиці Альберти, Едмонтону, вперше у житті. Що доля готове тут — покаже будучність.

Між модерними спортами: — Щоб я таке убрає на масковий танець, щоб мене не пізнали?

— Вбери чистий ковнірець!

* * * * *

З Рахунку Маляра: (автентичне)

За поправку десятюх заповідей	\$5.12
За викінчення зір	7.12
За відсвіження огню в пеклі	7.17
За вибілення сорочки блудного сина	4.10
За заложення нової стяжки Пилатові	3.25
За позолочення лівого крила Ангелові	6.35
За малювання даху на кораблі Ноя	18.75

M. Lytwin, Edmonton, Alta.	3.50
Rev. T. Kovalyshen, Saskatoon, Sask.	4.00
Dr. J. Verchomin, Edmonton, Alta.	4.00
W. Hawrysh, Edmonton, Alta.	3.00
P. A. Paush, Edmonton, Alta.	6.00
S. Chornomoretz, Edson, Alta.	4.00
Very Rev. P. Melnychuk, Edmonton, Alta.	10.00
Victor Kupchenko, Edmonton, Alta.	3.00
Elias Kiriak, Edmonton, Alta.	3.00
D. Yanda, L.L.B., Edmonton, Alta.	7.00
J. Esaiw, Edmonton, Alta.	3.00
M. Danyliuk, Edmonton, Alta.	3.00
W. Sawchuk, Edmonton, Alta.	3.00
N. Mychajlyshen, Edmonton, Alta.	3.00
John Malarchuk, Carstairs, Alta.	3.00
Dr. N. O. Holubitsky, Edmonton, Alta.	3.00
A. Humenny, Edmonton, Alta.	3.00
Thomas Wajwanko, Edmonton, Alta.	9.00
Ol. Zynych, Edmonton, Alta.	3.00
P. Wasyllyshen, Edmonton, Alta.	3.00
Paul Melnyk, Edmonton, Alta.	3.00
K. Slipchuk, Edmonton, Alta.	3.00
L. Lachman, Edmonton, Alta.	6.00
M. Hrushevsky Ukr. Institute, Edmonton, Alta.	5.00
K. Boyarchuk, Sundance, Alta.	3.50
Eng. E. Spolsky, Toronto, Ont.	3.00
Bohdan Cymbalisty, Toronto, Ont.	2.00
Mrs. V. Lasar, Toronto, Ont.	3.00
T. Boyar, Toronto, Ont.	3.00
P. Stachowsky, Toronto, Ont.	3.00
P. Humeniuk, Toronto, Ont.	3.00
Ukrainian People's Home, Toronto, Ont.	3.00
Michael Guzda, Toronto, Ont.	6.00
Michael Harasymiw, Toronto, Ont.	3.00
N. Dadijskiba, Mattapan, U. S. A.	3.00
Dr. Gregory Luschynsky, Austria	2.00
Mrs. Lidia Danylenko, Germany	5.00

* * * * *
PUBLISHING FUND

Stephen Bihun, Toronto, Ont.	\$3.00
N. Koss, Toronto, Ont.	1.00
Michael Harasymuk, Toronto, Ont.	1.00
W. Kovalchuk, Delhi, Ont.	7.00
Mrs. H. M. Stepanek, Cleveland, U. S. A.	10.00
P. Wypruk, Montreal, Quebec	2.00
Ass'n. Prosvita, West Fort William, Ont.	8.50
Ukrainian National Home, Vernon, B.C.	14.00
Thomas Wajwanko, Edmonton, Alta.	1.00

Якщо Ви любите "Українську Родину" не отягайтесь з вирівнанням передплат. Від Вашої точності залежить існування журналу.